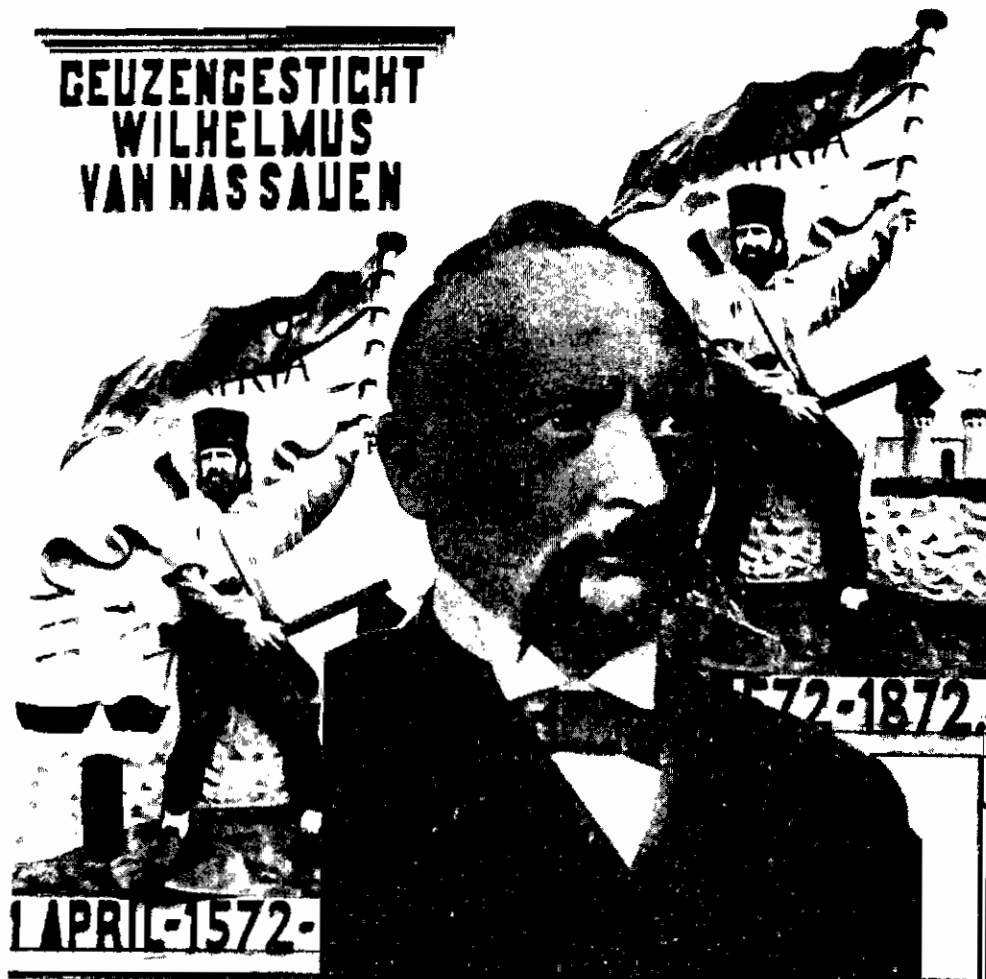

Brielse Mare

Jaargang 1, nr. 2

Oktober 1991

Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging Vrienden van het Trompmuseum

INHOUD

C. N. W. M. Glaudemans	<i>De Brielse heldinnen of hoe een zeeheld te water ging (14 juni 1665)</i>	2
M. S. Zoetemeyer	<i>Metten Koornstra (1853-1923), een sociaal bewogen vader voor wezen en soldaten</i>	23
I. de Baan, W. de Baan	<i>Gevelsteen 'oog in 't syl'</i>	57
J. P. van Rooijen, S. Wagner,	<i>De (voor)geschiedenis van de coupure in de vestingwal bij de Kaaistraat</i>	61
A. van der Vlugt	<i>Financieel jaaroverzicht 1990 van de Vereniging Vrienden van het Trompmuseum</i>	70
K. Wierink, M. S. Zoete- meyer	<i>Kroniek 1890</i>	71
C. N. W. M. Glaudemans, K. Wierink, M. S. Zoete- meyer	<i>Kroniek 1940</i>	88

COLOFON

De *Brielse Mare* is een uitgave van
De Vereniging Vrienden van het Trompmuseum te
Brielle en verschijnt tweemaal per jaar.
Leden van de vereniging ontvangen dit
tijdschrift automatisch.

Correspondentie-adres van de vereniging:
Maarland NZ 48, Brielle.
Postrekening Vereniging Vrienden van het
Trompmuseum 208792; minimumcontributie
f15,- per jaar.
Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij het
correspondentie-adres.

Secretariaat Brielse Mare-redactie:
mw. drs. C. N. W. M. Glaudemans,
p/a gemeentearchief,
St. Catharijnehof 12, 3231 XS Brielle.
Bijdragen voor het volgende tijdschrift
kunnen worden ingestuurd naar het redactie-
secretariaat.

Redactieleden:
I. de Baan, W. de Baan, C. Glaudemans,
L. Hordijk, J. Kolling, I. Kuiper, K. Wierink
en M. Zoetemeyer.

Ontwerp omslag: J. Kolling

Foto's: R. G. Meyer

Drukkerij: De Welplaat, Spijkenisse

C. N. W. M. Glaudemans

DE BRIELSE HELDINNEN OF HOE EEN ZEE- HELD TE WATER GING (14 juni 1665)

Inleiding

In 1665 verscheen in een vlugschrift een gedicht onder de titel 'de Brielse heldinnen', waarin verslag werd gedaan van een oproer in Den Briel onder leiding van Brielse vrouwen. Een aantal eeuwen later zou Johan Been deze gebeurtenis bespreken in een artikel van enkele bladzijden en de episode afdoen met de woorden *een schanddag in de Brielsche historie*¹.

In het hiernavolgende artikel wordt verslag gedaan van het oproer dat op 13 juni 1665 in Den Briel plaatsvond, bovendien zal worden geprobeerd te achterhalen wat de oorzaken van dit oproer waren en wie eraan deelnamen.

Oorlog met Engeland

Sedert 1650 was er geen stadhouder meer in Holland. De steden en de Staten van Holland hadden de voornaamste bevoegdheden van de stadhouder aan zich getrokken.

In 1653 was Johan de Witt tot raadpensionaris benoemd. Deze bekwame staatsman kreeg niet alleen te kampen met partijstrijd in Holland, ook de inter-

ationale politiek stelde hem voor een onoplosbaar probleem: ter wille van de handel moest hij streven naar neutraliteit en trachten Engeland en Frankrijk in evenwicht te houden. De Republiek was toentertijd evenwel zo machtig, dat zij regelmatig gedwongen werd partij te kiezen.

Engeland was in 1649 een republiek geworden. Het Engelse parlement sprak zich in 1660 uit voor een herstel van het huis Stuart, zodat Karel II van balling tot koning van Engeland werd. De Staten-Generaal van de Republiek stonden zeer argwanend tegenover het huis Stuart, omdat het nauw aan het op non-actief gestelde huis Oranje verwant was.

Karel II had als balling de meeste tijd in Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden doorgebracht. Toen de Engelse koning in 1660 op zijn thuisreis door Holland trok, werd hem alle eer bewezen. Johan de Witt voerde namens de Staten van Holland het woord, het streven naar een goede verstandhouding met Engeland stond voorop. Een enkele Hollandse staatsman bekritiseerde deze houding, zoals Nicolaas Stellingwerf, pensionaris van Medemblik, die opmerkte dat de Staten verstandiger waren geweest, als zij met het geld voor de ontvangst van Karel II kruit en lood hadden gekocht.

De verhouding met Engeland verslechterde zienderogen. Engeland had in 1661 een verbond met Portugal gesloten en de Engelse kooplieden begonnen de Nederlanders te verdringen bij de vrachtvaart naar Lissabon.

De Engelsen wensten ook een aandeel in de aanvoer van neger-slaven uit Afrika. Deze handel was tot 1660 overwegend in handen van de Hollandse West-indische Compagnie. In 1664 besloot de Engelse koning over te gaan tot een gewelddadige actie. Karel II versterkte de vloot van de Engelse Afrikaanse Compagnie en veroverde verschillende nederzettingen aan de kust van Guinea. Tenslotte veroverde in dat jaar de Engelse vloot zonder slag of stoot Nieuw-Nederland (huidige New York). Een vloot onder leiding van Michiel de Ruyter heroverde enkele bezittingen bij Guinea. Een officiële oorlog met Engeland was evenwel nog niet uitgebroken.

George Downing, de Engelse gezant in de Republiek, meende dat ons land bij een krachtige houding van Engeland wel voor een openlijke strijd zou terugschrikken. Hij berichtte zijn regering dat een rijk beladen Nederlandse vloot uit de Levant verwacht werd, een overval op deze vloot zou zijns inziens prima geschikt zijn om de Republiek een pas op de plaats te laten maken.

De overval vond op 29 december 1664 plaats, maar mislukte. Eenparig werd in De Republiek het Engelse gedrag niet langer acceptabel bevonden. Men besloot voorbereidingen te treffen voor een oorlog die zeer nabij leek. Op 14 maart 1665 werd in Londen de oorlogsverklaring door de Engelse regering officieel afgekondigd. De tweede Engelse oorlog was begonnen.

De slag bij Lowestoft

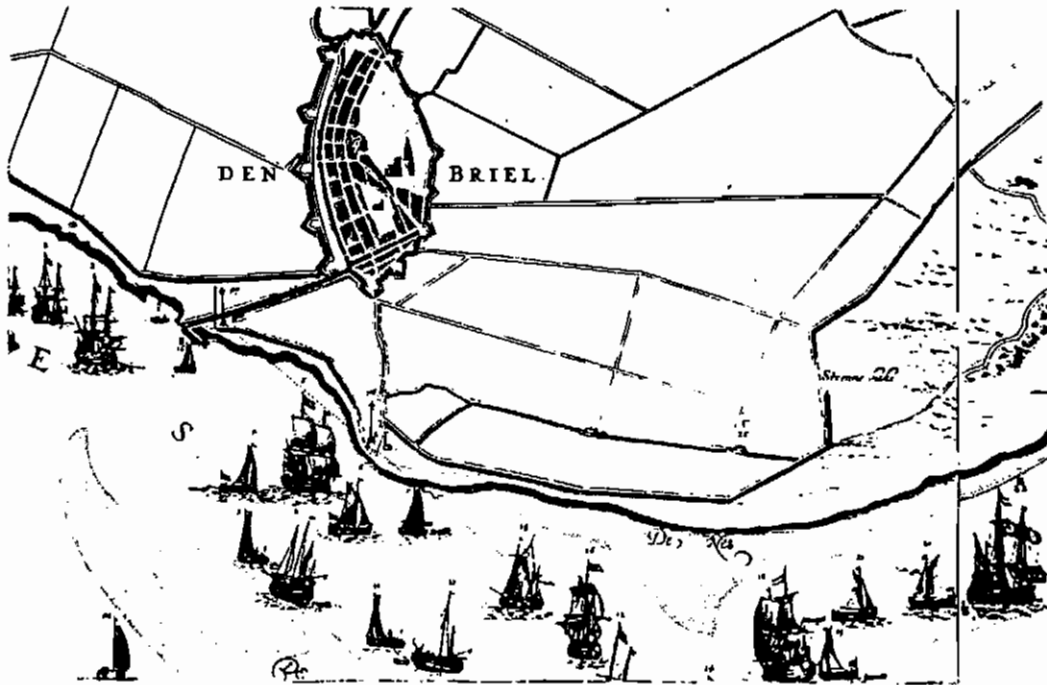
Kort na de oorlogsverklaring waren de vloten van beide landen op volle sterkte. De vloot van De Republiek bestond uit meer dan honderd grote driemasters met een dertigtal kleine vaartuigen.

Van beide vloten was de opperbevelhebber geen zee-man van huis uit. De Engelsen werden aangevoerd door de hertog van York die zijn militaire ervaring had opgedaan in het Franse leger; de schepen van De Republiek stonden onder bevel van Jacob van Wassenaer, heer van Obdam, een uit de landmacht afkomstige hoofdofficier, die overigens al in de Noordse oorlog van 1658-1659 een soortgelijk commando met redelijk succes had bekleed. Niettemin werd zijn bekwaamheid door de onder hem dienende eskadercommandanten in twijfel getrokken.

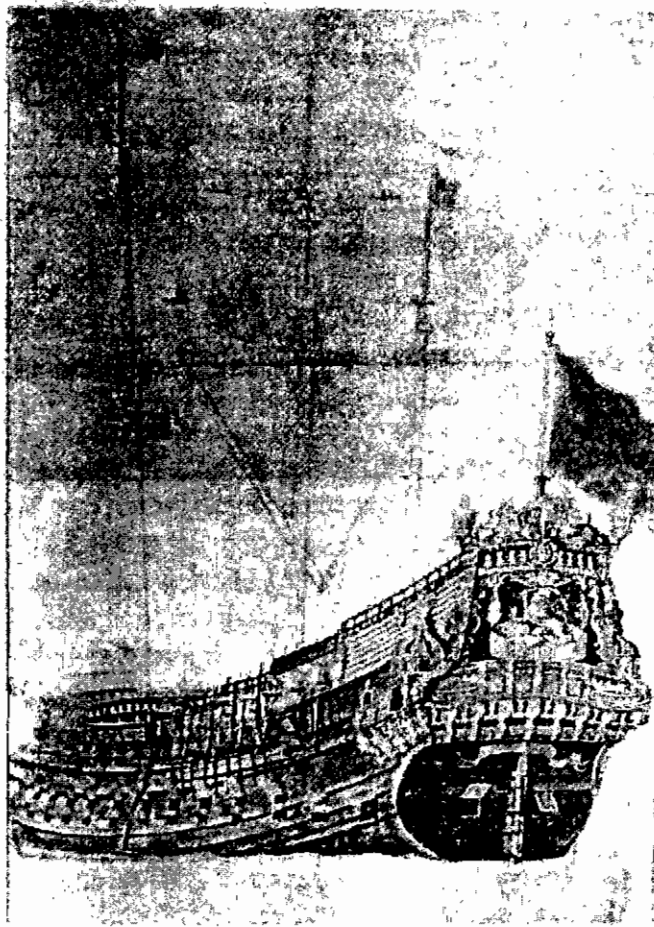
Vele maatregelen werden genomen om vrijwilligers te vinden voor de oorlogsvloot. In mei 1665 waren de schepen bemand met 21.600 mensen, waaronder vele Briellenaren. Zo is het bekend dat tijdens de zeeslag op 11 juni 1665 1400 mannen uit Den Briel vertrokken om als vervanging van het uitgeputte vloot-personeel te dienen².

Voorafgaand aan het gevecht hadden de schepen van De Republiek zich verenigd op de rede van Texel, bij Goeree en De Wielingen en voeren daarvandaan uit.

In de allereerste fase van de strijd werd de voornaamste rol gespeeld door de wind. De Engelse vloot

De Maasmond bij Den Briel omstreeks 1660 (kaart van Jacob Quack, Trompmuseum Brielle)

Schip 'De Eendracht', dat in 1665 tijdens de Slag bij Lowestoft in de lucht ging (tekening van Willem van der Velde, Trompmuseum Brielle)

die in mei voor de Hollandse kust verscheen, werd uiteengedreven en moest terug naar de monding van de Theems. Daar werd ze opgezocht door de vloot van De Republiek. Na een aantal manoeuvres kwamen met elkaar in gevecht ter hoogte van Lowestoft, een vissersplaats - iets ten zuiden van Great Yarmouth gelegen. Later deelden opvarenden mee, dat de admiraal Van Wassenaer van Obdam het voordeel van het boven de wind komen had verspeeld, waardoor de Engelsen in staat waren de linies te doorbreken.

Door een ongelukkige treffer in de kruitkamer vloog het vlaggeschip *De Eendracht*³ van Van Wassenaar in de lucht. De morele uitwerking hiervan was spoedig merkbaar. Schepen begonnen te wijken. Een aantal Hollandse en Zeeuwse schepen raakten tijdens de aftocht in elkaars tuig verward. Een Engelse brander zakte af naar de weerloos drijvende vaartuigen, waarop ook deze drie schepen in de lucht vlogen. De vele opvarenden verdronken of werden door de vijanden afgemaakt. Slechts een twintigtal wist zich in een sloep te redden en de haven van Scheveningen te bereiken. De aftocht van de andere schepen werd een vlucht. Een groot aantal schepen bereikte onder leiding van Cornelis Tromp Texel. De zeilen van de boot van Tromp waren dusdanig gehavend, dat men daarover verhaalde: *dat een armen hals daer geen eerlijck linnen broeckje van soude hebben kunnen maken*. Bovendien deelde hij mee, dat zijn schip 18 doden en 44 gewonden telde.

Een klein aantal schepen bereikte onder leiding van Jan Evertsen de haven van Hellevoetsluis. Deze Zeeuwse vlootvoogd stamt uit een geslacht van zeevaarders. Hij heeft evenwel nimmer de gehele vloot mogen aanvoeren, omdat de Staten van Holland niet gedoogden, dat hun kapiteins en vlagofficieren de bevelen moesten volgen van een Zeeuwse admiraal. Slechts Michiel de Ruyter kon niet worden gepasseerd.

In de ongelukkige Slag bij Lowestoft vocht Evertsen mee als achterhoede-commandant in de vloot van Van Wassenaar. Zoals later bleek heeft Evertsen gepoogd tot het einde toe de strijd voor te zetten. Pas toen de avond viel en hij alle hoop om de Engelsen te stuiten moest laten varen, zette hij met de weinige schepen die nog waren achtergebleven, koers naar Goeree, en ging in de ochtend van de 14e juni voor anker voor Hellevoetsluis. Hier ontving Evertsen order om zo spoedig mogelijk naar Den Haag te komen. Maar voordien moest hij eerst Den Briel passeren.

Het oproer in Den Briel

In het gehele land heerste verontwaardiging over het gedrag van vele kapiteins van de oorlogsvloot en over dat van de matrozen en soldaten. Men schold de officieren en kapiteins uit voor *stroojonckers* die waren *opgesmuckt, getooit, als halve vrouwen met wintvangbroeken, trots 't groot braamzeil van*

*Obdam*⁴. Er werden overal in Holland spotverzen verspreid, waarin de schrijvers aan een roemrijk verleden herinnerden, toen Holland nog zeehelden als Maarten Harpertszn. Tromp kende. Men riep om de terugkeer van de Trompen. Het is bekend dat vele Hollanders Cornelis Tromp, de zoon van Maarten, als admiraal wensten te zien. De spotdichten richtten zich tegen lafhartige kapiteins, als voorbeeld kunnen de volgende coupletten gelden:

Lafhertige capiteynen

*Soo kan der schelmen schrick, een staat met schrick
vervullen
trouwloose capiteyns, geen capiteyns, maar eor
verraders, moordenaars, en pronckers die 't geweer
maar tot een middel dient, om lekkerlijck te smullen.*

*Ghy waart u eer niet quyt had ghy u wel gequeten,
had ghy gelyck als Tromp, u Trompen schrap gheset:
en Trompende 't getromp der Engelsen belet;
men soud nae duysent jaar noch van uw Trompen
weten.*

*Lafherte guilen, die niet waardigh zijt de naem
van capiteyns te draghen:
na dien g'uw eygen selfs en Hollants ouden faem,
die eertijds heerlijck blonck, soo deerlijck hebt
verslagen⁵.*

Verwijten klonken, men had de dappere Cornelis Tromp alleen verder laten vechten, de overige officieren werden *Hollants schandt en smaat* genoemd⁶. Ofschoon Jan Evertsen zeer lang had doorgevochten, werd ook hem het vluchtgedrag van de kapiteins zeer kwalijk genomen. Over hem werd gezegd, dat hij zich te vroeg uit de strijd had teruggetrokken. Volgens diverse buitenlandse correspondenten werd in Holland geroepen, dat Jan Evertsen moest worden opgehangen⁷. Toen de Zeeuwse admiraal op 14 juni 1665 Den Briel binnenkwam, werd hij opgewacht door een woedende menigte mensen. Uit mededelingen van Jan Evertsen zelf en een eigentijds gedicht, weten we dat het voornamelijk zeelieden en vrouwen zijn geweest, die het oproer leidden. Ook uit een Rotterdamse brief aan de Engelse koopman Henric Smith te Londen blijkt de deelname van vrouwen aan het Brielse oproer. Het is bovendien bekend, dat vrouwen die getrouwd waren met zeelieden nogal eens in actie kwamen⁸.

Uit diverse bronnen kennen we de toedracht van hetgeen op 14 juni 1665 in Den Briel is gebeurd⁹.

Cornelis de Witt schreef op 15 juni vanuit Hellevoetsluis aan de Staten van Holland dat Jan Evertsen de vorige middag in Den Briel was aangekomen en daar direct met *eenige tsamenrottinge ... van volck* in conflict kwam. De oproerige aanwezigen hadden *hem luitenant-admiraal* [bedoeld is: Jan Evertsen] *vervolgens van de kaeij in de haeven ...gedrongen met groot peryckel van syn leven*. Johan van

DEN E. MANHAFTEN ZEE HELD IAN EVERTSZ RIDDER,
VICE-ADMIRAL VAN ZEELANDT, &c.

*Wiens wezen in dit beelt u leser fraalt in d'ooogen,
Is Seelands Waterleeuw, en blixem van de Zee.
Diens dapp're Degen ook de Britten heeft bewogen,
Ent prat Castilien, tot een oncindige Vree.*

St. Bredam 1664. S. R. schijft. J. van der Meer 1664.

*Jan Evertsen (Gemeentearchief Brielle, collectie
Alexander Verhuell)*

Beaumont, sedert 1652 commandeur van het garnizoen in Den Briel, kon met behulp van enige soldaten de admiraal ternauwernood ontzetten. Evertsen was daarop teruggekeerd naar Hellevoetsluis en daarvandaan naar Den Haag vertrokken zonder opnieuw Den Briel aan te doen.

Ook naar het buitenland werden berichten gezonden over de schokkende gebeurtenissen in Den Briel. Diverse buitenlandse gezanten in de Republiek doen er in hun correspondentie verslag van. Sir George Downing schrijft op 16 juni 1665 aan de Engelse minister Arlington: *John Everson* kwam aan wal in *Helvettsluce* en vertrok naar Den Briel. De woedende mensen gooiden hem in het water, en de commandeur van de stad die hem kwam redden, zei tot hen, dat indien Jan Evertsen iets verkeerd had gedaan, hij dit zou moeten verantwoorden voor de Staten van Holland, maar dat ze hem niet op deze hardhandige wijze moesten aanvallen. Vervolgens viel de menigte volgens Downing de Brielse commandeur Van Beaumont aan. Men nam hem zij stok af en sloeg ermee op zijn hoofd. Indien niet een groot aantal soldaten was gekomen, waren zowel Evertsen als Van Beaumont gedood¹⁰.

Harald Appelboom, de Zweedse gezant in Den Haag, schreef op 22 juni 1665 aan de koning van Zweden: *De Zeeuwse luitenant-admiraal wordt door het volk verdacht de voornaamste schuldige van allen te zijn. Ook het volk van Den Briel dacht zo, daarom heeft men hem, zodra hij daar aankwam omsingeld en in*

*het water gegooïd, waarbij hij zeker zou zijn omgekomen, als een compagnie soldaten hem niet had gered en uitgeleide had gedaan*¹¹.

Van de hand van Abraham de Wicquefort, nieuwsagent in Den Haag, zijn verslagen aan de Franse minister De Lionne (18 juni 1665) en aan de koning van Denemarken Frederik III (20 juni 1665) bewaard gebleven. Aan beiden schrijft De Wicquefort een nagenoeg gelijklopende brief. Volgens hem ontving Jan Evertsen opdracht van de Staten om zich te verantwoorden en vertrok vervolgens naar Den Briel, waar hij arriveerde in een open rijtuig. Hij werd herkend door de Brielse bevolking, die hem mishandelde, grof beledigde en tenslotte in het water gooide, waarin hij wegzakte tot aan zijn hals. Bovendien werd hij met stenen bekogeld, totdat de commandeur met zijn garnizoen kwam en hem kon redden door hem in een woonhuis te brengen. Voor dit huis bleef een deel van het garnizoen staan. Tenslotte verliet Evertsen 's nachts Den Briel en ging te zamen met twee gedeputeerden van de Staten van Holland, een luitenant van het regiment en zes soldaten terug naar Hellevoetsluis¹².

In de *Hollands Mercurius* over 1665 staat een uitgebreid verslag van de onlusten in Den Briel. Hierin wordt geschreven dat Jan Evertsen niet in een open rijtuig, maar per schip vanuit Hellevoetsluis was vertrokken en over de Brielse Maas bij Den Briel arriveerde. De personen, waaronder vele vrouwen, die hem opwachting maakten, gaven hem de schuld van

het verliezen van de Slag bij Lowestoft. *Het volk* had geroepen: *Men hoort dien schelm straks op te knopen, vervolgens drongh 't cannaillie hem bij de Waterpoort in de Mare in 't water, goyende als dolle menschen met slijck en steen.* Nadat hij uit het water was geholpen door Van Beaumont en zijn mannen, zei de Zeeuwse admiraal, terwijl de Brielse bevolking nog steeds tierend om hem heen stond: *ick zal my wel verantwoorden.* De Brielse commandeur slaagde erin om de admiraal het dichtstbijzijnde huis binnen te loodsen. Om de ernstig gewonde Evertsen te beschermen kwamen zeventien compagnieën soldaten bijeen¹³.

De verhitte gemoederen van de Brielse bevolking waren na dit gebeuren nog niet bekoeld. De *Hollandse Mercurius* bericht vervolgens: *'s nachts gingen evenwel diverse booten met bittere mannen en wijven op de Mase leggen, om Jan Evertsen op te wachten als hij de overtocht naar Maassluis zou maken. Maar zij werden beetgenomen. Jan Evertsen keerde in het holst van de nacht terug naar Hellevoetsluis en wist later onder speciale bescherming Den Haag te bereiken. Deze bijstand was van groot belang, want niet alleen in Den Briel was de spanning hoog opgelopen, ook in andere steden was men bang voor oproer¹⁴.*

Nadat een speciale krijgsraad de conclusie had getrokken, dat Evertsen zijn taak bekwaam had uitgeoefend, werd besloten hem te rehabiliteren. Met name de Staten van Zeeland namen de gebeurtenissen in Den Briel en de mishandelingen van de Zeeuwse

admiraal hoog op. Zij meldden dat door dit voorval de eer van hun gewest was geschonden. Vanuit Zeeland schreef men aan Den Briel dat *het grauw* Jan Evertsen onbeschoft had onthaald. Grijs en afgesloofd had de admiraal nog gestreden, hij was tijdens de zeeslag reeds 65 jaar oud. Zijn *oprechte trouw* was in Zeeland alom bekend. Voor het gedrag van de Briellenaren had men geen goed woord over:

*Ondankbaar beestig grauw, bespiegelt in de stralen
van 't bloet der Evertsen, der Zeeuwen grootste
praal.*

*Uw goddeloos bestaan, en leert in d'evenschaal
haar trouwheit, uw bedrijf, ziet wat zal nederdalen.
Recht dan, tot zoen van hem en 's broeders grootste
ziel,*

*een zegeteken, van zoo menig Britse kiel,
als gy verwonnen ziet in uwe havens slepen;
zy die gy dooden wout, die sterven om uw vry
te maken, van het juk der Britse slaverny,
zecht nu, en klopt voor 't hart, wij hebben ons
vergrepen¹⁵.*

Diverse Zeeuwse afgevaardigden deden in de Statenvergadering een voorstel om de daders op te sporen en te straffen. Ook in Holland was men verontwaardigd over de gebeurtenissen in Den Briel. Op 17 juni schrijft Johan de Witt aan zijn zwager Nicolaas Vivien¹⁶, dat hij bij de Staten van Holland erop zal aandringen, dat de deelnemers aan het Brielse oproer

zwaar zullen worden gestraft. Volgens zijn schrijven moest *het graeuw naer haere blinde passie* worden gestraft. In het vervolg van zijn brief kon De Witt zijn afkeer van het justitieel apparaat niet onderdrukken, de rechters toonden te veel *barmherticheydt* of waren *traech ende slap*¹⁷. Nog diezelfde dag werd een officiële aanschrijving naar de baljuw van Voorne in Den Briel verzonden, waarin hij werd verordonneerd om zich alsnog terdege te informeren, wie de personen waren die Jan Evertsen hadden mishandeld, met de toevoeging van de woorden, dat een dergelijke ernstige zaak *niet ongestraft gelaten moge werden*. Het voorstel van de Zeeuwse afgevaardigden werd in de Hollandse Statenvergadering van 18 juni overgenomen en er werd opdracht gegeven om een onderzoek in Den Briel in te stellen over hetgeen hier was voorgevallen¹⁸.

De herhaalde bevelen van de Staten-Generaal en de Staten van Holland konden evenwel de rechters en bestuurders van Den Briel niet bewegen de schuldigen te vervolgen. In de stad achtte men de opsporing van de schuldigen onmogelijk. Op 31 juli 1665 schreef de baljuw van Voorne aan de Staten van Holland, dat hij naar aanleiding van de aanschrijvingen van de 17 juni en 23 juni een onderzoek had ingesteld *jegens eenige quaetwillige ende oproerige menschen*, maar dat hij nog geen verdere inlichtingen had weten te krijgen. Bovendien meldde hij dat de Brielse burgemeesters en schepenen hem geen toestemming gaven om de personen te verhoren, die

door admiraal Jan Evertsen zelf waren genoemd¹⁹. De Staten van Holland waren allerminst ingenomen met de uitvluchten van het Brielse stadsbestuur. De Statenleden spraken hun verontwaardiging uit. Men kon *geen contentement ter weerelt nemen als wesende de voorseide oproer en mishandeling op den klaren dach ende sulcx in het gesichte van ijdereen geschier*²⁰. De Staten voelden zich genoodzaakt op de eerste augustus 1665 een openbare publikatie uit te vaardigen, waarin de Staten van Holland meedeelden: dat de luitenant-admiraal Jan Evertsen, na het laatste gevecht, bij zijn doortocht door Den Briel, op een onwaardige en vreselijke wijze was mishandeld en in de haven gegooid, en een dergelijke daad tot afschrik van anderen diende te worden bestraft. Derhalve werd iedereen uitgenodigd om de schulden op te sporen en aan te geven, onder de belofte dat, onder geheimhouding van de naam van de aanbinger, deze een beloning van driehonderd gulden zou krijgen²¹.

Ook de forse uitgeloofde beloning had geen merkbare gevolgen. Nergens wordt vermeld, dat er daders zijn bestraft. Geen Briellenaar heeft gesproken, de gelederen bleven gesloten in de oude havenstad. Naderhand heeft men in Den Briel ongetwijfeld gelachen over het gedicht, dat na het Brielse oproer in Holland de ronde deed:

Op de heldinnen van Den Briel

*Lof heb Den Briel, waar dat noch wonen
de dochteren der Amazoonen.
De vrouwen daar, en quam 't niet fraai?
Die enterden een admiraal,
zo als een leeuw my dee 't verhaal,
sy bruiden hem los van de 'kaai,
en riepen, foei, hy stinckt bescheeten,
dat krab, en kreeft dien stinckert eeten* ²².

Noten

1. Joh. Been, 'Een schanddag in de Brielsche historie', in: *Tafereelen uit de Brielsche geschiedenis* (z. pl., z. j.) [Gemeentearchief Brielle, bibl. nr. 5A30]; Joh. Been verwijst in dit artikeltje helaas nergens naar de bronnen die door hem zijn geraadpleegd, zeker is dat een gedeelte van de door hem beschreven gebeurtenissen geromantiseerd is weergegeven.
2. H. T. Colenbrander, 'Bescheiden uit vreemde archieven, omtrent de groote Nederlandsche zeeoorlogen. I. 1652-1676', in: *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, kleine serie, dl. 18 (Den Haag 1919) p. 199, Abraham de Wicquefort in een brief aan de Franse minister De Lionne.

3. Het schip *De Eendracht* werd in 1653 gebouwd als nieuw vlaggeschip voor Maarten Harpertszn. Tromp. Voordat de bouw evenwel was gereed gekomen, sneuvelde Tromp tijdens de Slag bij Terheijde, waardoor hij nimmer op dit schip heeft kunnen varen.
4. D.F. Scheurleer, *Onze mannen ter zee in dicht en beeld II* (Den Haag 1913) p. 65.
5. *Ibidem*, pp. 64-65.
6. *Ibidem*, p. 66
7. Colenbrander, 'Bescheiden uit vreemde archieven', pp. 191, 194, 196 en 231.
8. Gemeentearchief Brielle, Resoluties Staten van Holland, 1-8-1665; Colenbrander, 'Bescheiden uit vreemde archieven', pp. 205-206; R. Dekker, *Holland in beroering. Oproeren in de 17de en de 18de eeuw* (Baarn 1982) p. 56. In 1640 hielden de vrouwen van vissers die door Duinkerker kapers gevangen waren genomen, een betoging in Den Haag om te eisen dat de Staten hen snel zouden loskopen. In 1653 protesteerden de vrouwen van matrozen die op de oorlogsvloot voeren, tegen de slechte staat waarin de schepen verkeerden. Een Engelsman noteerde: *The women that have lost their husbands making the greatest cry against these kind of men*. De protesterende Brielse vrouwen worden hieronder begrepen, maar ook de honderden vrouwen die in 1672 in

Amsterdam voor het huis van Michiel de Ruyter bijeenkwamen.

Ook het Orangistische oproer in Den Briel in 1672 werd geleid door visvrouwen die een burgemeester lastig vielen: *een zeker viswijf dwong de burgemeester van het raadhuis komende om onder haar armen door te kruipen, terwijl de andere vrouwen haar blauwe boezel omhoog hieven* (Dekker, pp. 54, 56).

9. Algemeen Rijksarchief, Archief Staten Van Holland, inv.nr. 459, minuut-resoluties Staten van Holland, 16-6-1665, afschrift van een missive van Cornelis de Witt; *Hollantze Mercurius, behelzende de gedenckweerdichste voorvallen in 't jaer 1665 binnen Christenryck* 16 (Haarlem 1670) p. 76.

10. Colenbrander, 'Bescheiden uit vreemde archieven', p. 199.

11. Ibidem, p. 215 (vertaling uit het Zweeds).

12. Ibidem, pp. 201, 202 en 213.

13. Scheurleer, *Onze mannen ter zee*, p. 69; zie over de verwondingen van Jan Evertsen: J.C. de Jonge, *Levensbeschrijving van Johan en Cornelis Evertsen* (Den Haag) p. 126.

14. Onder meer had men in Rotterdam hiervoor angst (Algemeen Rijksarchief, archief Staten van Holland, inv.nr. 459, brief van J. Meerman, Hendrik Hooft en M. Vonk vanuit Rotterdam aan de Staten van Holland, d. d. 26-6-1665).

22

15. Scheurleer, *Onze mannen ter zee*, p. 101.

16. Nicolaas Vivien was sedert 1664 pensionaris van Dordrecht; in 1665 en 1666 was hij enige malen vervanger van Johande Witt als raadpensionaris.

17. R. Fruin en N. Japikse, 'Brieven van Johan de Witt. Derde deel. 1665-1669', In; *Werken uitgegeven door het historisch genootschap*, 3e serie, nr. 31 (Amsterdam 1912) pp. 66-68.

18. Gemeentearchief Brielle, Resoluties Staten van Holland, 18-6-1665.

19. Idem.

20. Idem.

21. Idem.

22. Scheurleer, *Onze mannen ter zee*, p. 70.

M. S. Zoetemeyer

**METTEN KOORNSTRA (1853-1923), EEN
SOCIAAL BEWOGEN VADER VOOR WEZEN
EN SOLDATEN**

Inleiding

In de Brielse Voorstraat was eens het Geuzengesticht, een weeshuis bestemd voor de opvang van Gereformeerde wezen. De gevel van dat pand herinnert nog aan die tijd.

Hoe is het Geuzengesticht eigenlijk ontstaan? Het vindt zijn oorsprong in de 1 april viering van 1872. De Gereformeerden wensten niet mee te werken aan de stichting van een Asyl, waar plaats zou zijn voor oude en gebrekkige zeelieden van alle gezindten. Zelfs Katholieken zouden er welkom zijn, in die tijd iets bijzonders, want de Katholieken waren nog altijd een achtergestelde groep van de Nederlandse bevolking.

Een zekere Bernardi kwam met een plan om als Gereformeerden zelf iets te ondernemen. Zijn plan hield in dat er een tehuis moest komen voor weeskinderen van zeelieden en wezen van het eiland Voorne. De wezen, die zouden worden geplaatst, moesten echter wel van Gereformeerde afkomst zijn. De opvoeding van de kinderen zou dan ook in de rechtzinnige richting plaatsvinden.

Het Gereformeerd Geuzengesticht kwam en werd op

24

2 oktober 1873 ingewijd.

Op 2 november 1897 komen Metten Koornstra en Carolina Fekkes als Vader en Moeder in het Geuzengesticht, maar zover is het nog niet.

Het begin

Metten Koornstra werd geboren op 16 mei 1852 te Koudum in Friesland. Zijn vader Rinzé Hiddes Koornstra was een autoritair en zeer gelovig man, die door hard werken in staat was zijn gezin te onderhouden. Hij ging bij de boeren uit slachten, hield een winkeltje en bewerkte een stuk grond voor de noodzakelijke aardappels en groenten. Zijn moeder was Jetske Jans Cornelis Salverda, een dochter van de bekende Friese schoolmeester en dichter Jan Cornelis Salverda.

Metten Koornstra had het geluk in een voor die tijd goed milieu op te groeien, niet rijk aan geld of goed maar wel aan geestelijke bagage.

Hij kon naar school, leerde lezen en schrijven, zaken waar veel anderen niet aan toe kwamen omdat de armoede dat niet toeliet.

Zijn ouders behoorden tot de Afscheiden Gemeente. Deze kerkelijke richting was in 1834 ontstaan, na een scheuring in de Nederlandse Hervormde kerk. Voor het gezin Koornstra hield het in de praktijk in: iedere zondag tweemaal naar de kerk, een afschuw van alles wat met sterke drank te maken had en alleen omgang hebben met andere Afscheidenen,

voor de rest was alles en iedereen de wereld *of werelds*. Metten Koornstra had het daar wel eens moeilijk mee, hij was zeer op zijn vrijheid gesteld, zwierf graag door bos en veld en had graag contact met andere mensen of ze nu bij de Afscheidenen hoorden of niet.

Metten groeide op en lootte in als soldaat, geld voor een remplaçant was er niet. Bovendien wilde Metten wel soldaat worden, want met een goed getuigschrift was er na de dienstdienst nog aan een behoorlijke baan te komen.

Hij kwam terecht bij de veldartillerie te Leiden. Nu waren de soldaten in die tijd over het algemeen niet van het hoogste allooi en die van de veldartillerie behoorden tot het minste, zodat de burgerij geen enkele omgang met de soldaten wenste te hebben.

Metten Koornstra had het geluk, dat hij voor die tijd erg groot en fors was, zijn medesoldaten durfden hem daardoor niet lastig te vallen, als hij zijn geboden deed of 's zondags naar de kerk ging. Hij voelde zich zeer eenzaam, er werd voor de soldaten niets gedaan en ook in de kerk haalde men zijn neus op voor zo'n gewone soldaat.

Koornstra beklagde zich daarover bij J. U. Schoch, een christen-officier, die de lange Fries graag mocht. Luitenant Schoch praatte veel met Koornstra en vertelde hem over het bestaan van militaire verenigingen in Amsterdam, Nijmegen en Utrecht. Deze verenigingen probeerden iets te doen aan zielszorg onder de soldaten. Ze waren ontstaan door de groei-

ende invloed van het Reveil. Dit Reveil is de protestants-christelijke opwekkingsbeweging die ontstond als reactie op het liberalisme aan het begin van de negentiende eeuw. Er heerste in deze beweging een orthodoxe geest, maar zo dat het gevoel en het geweten meer de nadruk hadden dan de handhaving der zuivere leer. Voormannen in Nederland van deze beweging waren Da Costa, Bilderdijk, Groen van Prinsterer en Heldring.

Koornstra vond die verenigingen heel aardig, maar er zou veel meer gedaan moeten worden. Geld, om in de twee jaar durende dienstdienst naar huis te gaan, hadden de meeste soldaten niet. Ze hadden een plaats nodig waar ze buiten de kazernesfeer bij elkaar zouden kunnen komen, een soort tehuis.

Op 28 oktober 1874 werd een Bond van Militaire Verenigingen opgericht, hieruit zijn de militaire tehuizen voortgekomen. Aan die tehuizen heeft Metten Koornstra bijna zijn leven lang hard en goed gewerkt. Maar voor het zover was zwaaide hij af als brigadier en ging terug naar Koudum.

Na de militaire dienstdienst

Na de dienstdienst in Leiden kon Metten Koornstra slecht wennen in Koudum. Hij was het gezag van zijn ouders en de dorpse tradities ontgroeid, hij was zelfstandig geworden. Hij zag nu ook dat de grote verschillen tussen boer en arbeider, nog groter waren als de verschillen tussen officier en soldaat. De boe-

ren werden slapende rijk en de arbeiders konden door hard werken nog maar amper het hoofd boven water houden. Vooral de hervormde boeren in zijn omgeving waren volgens de mening van Koornstra slecht voor hun mensen. Hij vond dat in strijd met datgene wat in de bijbel geleerd werd en hij kon daarover zijn mond niet houden.

Vader Rinze was daar niet gelukkig mee, hij was in zijn middelen van bestaan voor het grootste gedeelte afhankelijk van de boeren.

Bovendien zei vader Rinze: *God heeft de mensen, hetzij rijk, hetzij arm, het leven gegeven, je verzetten tegen die regel is een grote zonde.*

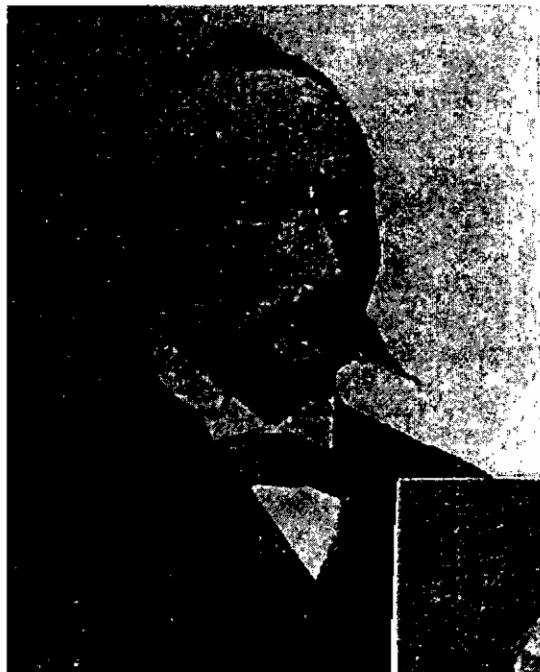
Gelukkig kwam iets anders in zijn leven om zich druk over te maken. Hij ontmoette in de kerk Carolina Fekkes, ze was geboren in Hindeloopen op 7 september 1849 en in het weeshuis opgegroeid.

Ze werkte als dienstbode bij een boer in Koudum.

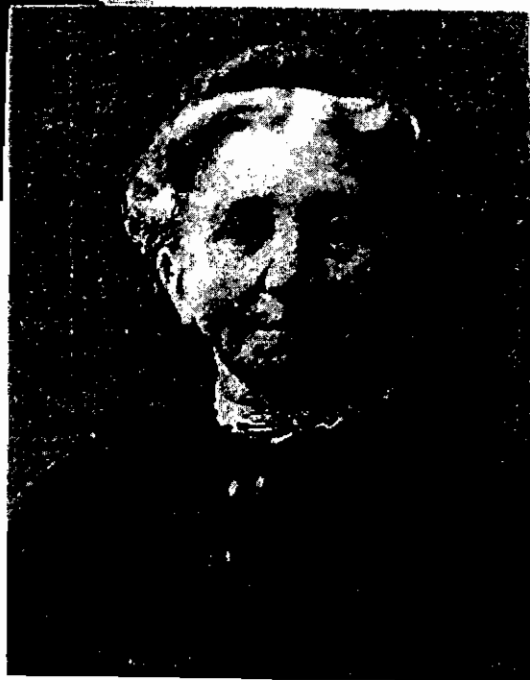
Zo extreem lang als Metten was, zo klein was Carolina.

Al snel werden ze het samen eens en op 24 oktober 1875 trouwden ze.

Metten Koornstra kreeg werk als dijkwerker in de Hommerts. Hij was blij met zijn baantje, maar vond dat hij meer kon. Op een gegeven moment was er in de Friese Wouden een nieuwe veldwachter nodig en hij besloot te solliciteren. Uit 33 sollicitanten werd Koornstra gekozen, vanwege zijn krijgshaftig voorkomen en het feit, dat hij behoorlijk met de pen kon omgaan. In mei 1877 verhuisden Metten en Carolina

*Metten
Koornstra*

*Carolina
Koornstra-
Fekkes*

naar Wymbritseradeel en begon hij zijn nieuwe loopbaan als gemeenteveldwachter.

Volgens mensen die hem hebben gekend, was Koornstra als veldwachter de rechtvaardigheid zelve, of het nu een rijke boer of een arme visser betrof, hij behandelde ieder gelijk. Die houding riep verzet op, maar ook respect.

Een roerige omgeving waren de Friese Wouden in die tijd, armoe en alcoholisme vierden hoogtij. Dat zinde Koornstra slecht, want vooral de vrouwen en kinderen hadden onder die misstanden te lijden. De hervormde dominee Roose wilde met Koornstra hiertegen iets ondernemen, de dominee met de bijbel en Koornstra met de wet. Dat was niet naar de zin van Koornstra, voor hem gingen wet en bijbel hand aan hand.

Hij startte voor de kinderen een zondagsschool, ging eens in het jaar een dagje met ze uit, iets wat hij uit eigen zak betaalde.

Tegen het alcoholmisbruik vocht hij met alle middelen, waarover hij beschikte. De meeste bewoners van de Wouden waren daar niet gelukkig mee, ze vonden een borrel hun goed recht, het enige waarin ze wat vergetelheid konden vinden. Ze trachtten de kleine Carolina te intimideren en Metten te verdrinken, hetgeen mislukte. Uiteindelijk kwam er toch wat begrip bij de mensen, ze begonnen in te zien, dat Koornstra het beste met ze voor had.

Metten en Carolina bleven in de Wouden tot 1883, toen kwam er een brief uit Utrecht.

Werken in en voor de tehuizen

Nadat Koornstra de militaire dienst verlaten had, was de Militaire Jongenmannenvereniging een feit geworden. Ook was er eindelijk voldoende geld bij elkaar gebracht om een paar tehuizen voor de militairen te beginnen. De mensen die daaraan werkten, begrepen evenwel, dat een keer in de week een bijbelgedeelte lezen en bespreken onvoldoende was als zorg voor de soldaten. Indien de tehuizen goed functioneerden, moesten de soldaten iedere dag terecht kunnen in een gebouw met een andere, betere sfeer dan die van de kazerne. Wanneer echter de tehuizen vaker zouden openen, dan kwam er teveel werk op dezelfde mensen neer. Men bedacht toen, dat ze conciërges zouden kunnen aanstellen, die voor wat orde en regel konden zorgen, het gebouw konden schoonhouden en voor een billijke prijs voor een kop koffie konden zorgen.

Luitenant Schoch was intussen kapitein geworden en naar Utrecht overgeplaatst, hij kende Metten Koornstra en had bedacht, dat hij weleens de geschikte man kon zijn voor zo'n functie. Hij schreef Koornstra en Metten nam het aan, ook al ging hij er financieel op achteruit en verloor hij zijn recht op gemeentepensioen.

Koornstra en zijn vrouw namen hun werk serieus, ze zagen het niet alleen als hun taak om koffie te zetten en de zaak schoon te houden, maar ook om te zorgen

voor een prettige huiselijke sfeer en vooral om te werken aan de evangelisatie onder de soldaten.

Met het bestuur van het Utrechtse tehuis kwamen er al snel moeilijkheden, zij zagen Koornstra als conciërge, terwijl de Koornstra's zichzelf zagen als ouders van een groot gezin met alle verantwoordelijkheden vandien. Ook het geld was een groot probleem, de burgerbijeenkomsten die in de zalen van het tehuis gehouden werden, brachten wel wat op, maar dat ging ten koste van de soldaten, voor wie het tehuis uiteindelijk bedoeld was. Koornstra wilde daarom weg uit Utrecht, hij kon niet werken met de soldaten zoals hij dacht dat nodig was.

In 1890 werd hij benoemd tot tehuisleider in het kamp van Oldebroek. Zo verhuisden ze, ook voor Carolina was dit heel goed, ze had na verscheidene doodgeboren kinderen eindelijk een gezond kind gekregen, een zoon, Rinze, genoemd naar zijn grootvader. Bovendien was het kamp kleiner en in de wintermaanden gesloten, ze zou er wat meer rust krijgen.

Ook Koornstra was blij met de verhuizing, het bestuur van dit tehuis woonde in Den Haag, hij zou in Oldebroek zijn gang kunnen gaan. Bovendien kreeg hij nu ook weer meer tijd om te lezen, te schrijven en te studeren.

Bijna tegelijkertijd met zijn aanstelling in Oldebroek was Koornstra ook benoemd tot redacteur van het maandblad *De Nederlandsche Krijgsman*. De benoeming als redacteur kreeg hij op proef, zijn artike-

len in het blad trokken al gauw de aandacht, ofschoon ze ook werden bekritiseerd. Koornstra werd evenwel vaste medewerker. Al snel schreef hij in zijn eentje de hele *Nederlandsche Krijgsman* vol. Zijn artikelen werden steeds feller, hij trok van leer tegen de sterke drank, tegen de burgerij die de soldaten afscheepten met wrakke tehuizen, versleten meubilair en kapotte boeken en tegen de gelovigen die neerkeken op de soldaten die toch hun have en goed moesten beschermen.

De Nederlandsche Krijgsman verkocht goed en kostte na een poosje geen geld meer, er bleef zelfs wat over. Zelfs dominees abonneerden zich op het blad, vanwege de originele bijbeluitleg van Koornstra.

Koornstra kreeg intussen steeds meer te doen.

De Nederlandsche Militaire Bond had geen algemeen vertegenwoordiger meer. Dat werd Koornstra, hij was er volgens het bestuur de juiste man voor. In de wintermaanden was het Oldebroekse tehuis toch gesloten en 's zomers zou Carolina het tehuiswerk alleen kunnen doen, indien het moest.

Ook als er tehuizen waren, die niet goed liepen of waar moeilijkheden waren, werd Koornstra er op afgestuurd om te adviseren. Als het tehuis in Oldebroek gesloten was, gingen Carolina en zijn zontje mee.

Voor de Bond collecteerde hij ook, hij reisde al evangeliserend het hele land door om geld bijeen te krijgen voor de tehuizen. Het viel hem niet mee, de gelovigen reageerden amper, het werk in de tehuizen

was te onbekend, maar door de jaren heen kwamen toch wat contacten tot stand.

Kuyper en Troelstra

Koornstra zag op zijn tochten veel maatschappelijke ellende en misstanden, hij raakte er hoe langer hoe meer van overtuigd dat de maatschappij moest veranderen.

Het socialisme sprak hem aan, alleen zijn uitgangspunt was anders: men zou moeten leven zoals de bijbel voorschreef, zorgen voor de naaste, alles met elkaar delen, vertrouwen op God.

Het is tekenend voor zijn karakter dat in zijn kamer twee portretten hingen: een van Abraham Kuyper en een van Pieter Jelles Troelstra. Deed een van de twee heren iets, wat niet strookte met Koornstra's overtuiging, dan werd het portret naar de muur gekeerd en moest de gestrafte enige tijd naar de bloemen op het behang kijken.

Naar het Geuzengesticht in Brielle

Op een dag kwam er een brief van Mettens broer, Hendrik Koornstra uit Koudum. Hij schreef dat men voor het Brielse weeshuis een Vader en Moeder zocht. Hij informeerde, of het niet iets voor Metten en Carolina zou zijn om daarnaar te solliciteren, ze hielden immers veel van kinderen? Dat Koornstra zich om het lot der wezen bekommerde was gebleken

34

*De gevel van het voormalige Geuzengesticht
in Brielle (foto R. G. Meijer).*

uit het boekje *Kleine Wibold*, dat hij geschreven had. Hij beschreef daarin het trieste lot van weeskinderen in een weeshuis.

Koornstra zelf, en vooral ook zijn vrouw, voelde voor het werk onder de wezen. Als bijkomend voordeel, vonden ze het gegeven dat Metten niet meer door het land behoefde te trekken.

Koornstra wilde echter niet solliciteren, wie hem hebben wilde, kon hem komen vragen. Dat gebeurde ook, de heer Van den Heuvel, regent van de Geuzen-Stichting, vroeg hem namens het bestuur kennis te komen maken.

Voor de Koornstra's besloten de betrekking in Brielle te aanvaarden, hadden ze eerst een bijeenkomst met het bestuur van de Geuzen-Stichting in Rotterdam. In het bestuur zaten ds. M.H.K. Mol, dr. P.J. Idenburg, ds. A. Knoll, ds. E.C.B. van Herwerden, P.J.J. Gooris en P.L. Stoltenkamp.

De vragen van de Koornstra's hadden in hoofdzaak betrekking op de mate van vrijheid van handelen die ze verleend zou worden. Ze hadden namelijk vernomen dat er al eerder moeilijkheden waren geweest tussen weesouders en het bestuur. Het bestuur zegde ze alle vrijheid toe. *Zelfs*, sprak een van de bestuursleden, *al is het bestuur in het gesticht aanwezig, dan heeft het nog niets te zeggen.*

Ook namen de Koornstra's, voor ze besloten de betrekking te aanvaarden, het gebouw in ogenschouw. Het was zeer onpraktisch en ongeriefelijk, er was gebrek aan water en ook gasverlichting ontbrak. Het

bestuur zegde toe in deze gebreken te voorzien, een belofte die men nimmer is nagekomen.

De trieste toestand van de kinderen, bang en niet gezond, gaf voor de Koornstra's de doorslag de betrekking te aanvaarden.

Op 2 november 1897 namen de Koornstra's hun taak in het Brielse weeshuis op zich.

De eerste weken vielen niet mee, de kinderen waren niet alleen lichamelijk verwaarloosd, maar waren ook door het grote aantal weesouders (16 in de voorgaande 25 jaar) zover gekomen, dat ze alleen nog maar door straffen te regeren waren. Door de liefdevolle aanpak van de nieuwe Vader en Moeder kwam daar al snel verandering in. De onderwijzer der lagere school, de heer Van Randen vertelde, dat er in de kinderen een heel andere geest was gevaren en dat hij nu eerst schik in de wezen kreeg.

Ook bij de Brielse burgers was het al snel bekend, dat de wezen het goed getroffen hadden met de nieuwe ouders. Maar ook de regenten hoorden over de veranderingen, de reglementen hingen bijvoorbeeld niet meer overal in het Gesticht. Toen hem daarnaar werd gevraagd, zei Koornstra: *Heeft u soms ook een reglement in uw huiskamer hangen, voor mij geld maar een reglement, Gods wetten!*

Ook liet Koornstra de tuinpoort open, zodat de kinderen van het Geuzengesticht konden spelen met de kinderen van de burgers. Hij wandelde met ze en ging met de jongens zwemmen. Kortom Carolina en

hij probeerden de kinderen een zo normaal mogelijk leven te laten leiden. Ook de lichamelijke toestand van de wezen was vooruitgegaan nu er op de zaterdagavond meer als twee badkuipen water en twee handdoeken gebruikt werden (één voor de jongens en één voor de meisjes). Bovendien hadden ze allemaal een eigen waskom, handdoek en zeep gekregen.

Dit stuitte op verzet bij de regenten, Koornstra had geen toestemming gevraagd. Vooral ds. Van Herwerden verweet de Koornstra's dat zij de kinderen geen juiste opvoeding gaven. Dit kon hij zien aan de houding van de weeskinderen als ze bij hem binnenkwamen voor de catechesatie. Die houding was te vrij, te ongedwongen, niet deemoedig.

Het duurde niet lang of de moeilijkheden stapelden zich op. Een paar voorbeelden: Koornstra wilde graag één keer in de week rookvlees voor een paar zwakke kinderen, dit werd niet toegestaan. Het zou de kinderen verwennen, ontevreden én rijp voor het socialisme maken.

De tuinpoort moest weer op slot, wezen waren tentlotte geen gewone kinderen, Koornstra weigerde.

Op een dag las Koornstra een bijbelgedeelte voor aan de kinderen, waarin iemand bidt om niet rijk te worden. Iets wat de wezen natuurlijk niet begrepen, wat zou rijkdom voor hun een verschil betekenen in hun situatie. Koornstra legde de betekenis van die woorden aan de kinderen uit, je moest nooit bidden voor rijkdom of armoede, dan zou je ook niet in verzoeking gebracht worden, je moest dat alles aan God

overlaten, die wist wat goed was.

Diezelfde week moesten de meisjes naar catechesatie bij ds. Van Herwerden, die de geschiedenis van de rijke jongeling behandelde.

De dominee hoorde er van op, toen de meisjes van het weeshuis zeiden, dat rijkdom een zonde kon zijn, want Vader Koornstra had het zelf gezegd.

Hierop ging ds. Van Herwerden woedend naar Koornstra, het uitleggen van de bijbel moest hij maar aan de dominee overlaten, dat behoorde niet tot de taak van een weesvader, hij voedde op deze manier de kinderen op tot socialisten.

Ook de *Kroniek* in de *Geuzenbode* was een strijdpunt, Koornstra schreef deze stukjes. De regenten eisten van hem een inzage in de publikaties vooraf, dit weigerde hij, er was hem immers bij zijn sollicitatie alle vrijheid toegezegd.

Een drama was het gebeuren rond een twaalfjarig meisje. Haar moeder was gestorven en haar vader had haar in de steek gelaten. Nu hertrouwde de vader met een vrouw van lichte zeden uit Rotterdam en wilde het kind terug. Het bestuur stemde toe, ze hadden totaal geen idee naar wat voor milieu ze het kind stuurden. Koornstra deed wat hij kon, hij informeerde de regenten. Maar het besluit van het bestuur stond vast: het meisje moest naar haar vader, zo stond het immers in de reglementen.

Maar het ergste moest nog komen. Het was in Brielle bekend dat ds. Van Herwerden slecht een dienstbode kon houden. Toen hij weer eens zonder zat, vroeg

hij om een weesmeisje. Carolina kon één van de grote meisjes slecht missen, met de verzorging van de 55 weeskinderen had ze deze hulp hard nodig. Omdat de dominee heel erg omhoog zat, stuurden ze hem Lena Koster, met de afspraak, dat het voor een tijdelijke noodoplossing was. Het meisje was echter diep ongelukkig in de pastorie en het tijdelijke werd bovendien van steeds langere duur.

Koornstra overlegde met het bestuur, hij wees ze op de rechten van het meisje. *Rechten voor een weesmeisje, dat was een gevaarlijke socialistische gedachte*, vond het bestuur.

Het ene woord haalde het andere uit, maar het meisje moest bij de dominee blijven.

Op 8 november 1898 werd het 25-jarig bestaan van de Geuzen-Stichting gevierd, op die avond sprak het bestuur opnieuw met Koornstra over de problemen. Koornstra bleef bij zijn standpunt, toen hij de betrekking aanvaardde had men hem de vrije hand toegezegd, hij zou de kinderen blijven opvoeden zoals de bijbel het hem voorhield. Daarop dreigde het bestuur ontslag te zullen nemen. Koornstra antwoordde, dat ds. Van Herwerden daarmee hem én de Stichting een grote dienst zou bewijzen. Hierop maande men Koornstra aan zijn ontslag te nemen. Deze antwoordde: *Een vader loopt niet van zijn kinderen weg, slechts de dood of de rechter zal mij van de wezen scheiden.*

Hierop reageerde de voorzitter: *Wel dan geven we je*

tegen 1 februari kortweg je ontslag.

Nadat het bestuur Koornstra zijn ontslag had aangezegd, diende de Brielse weeshuisvader zijn beklag in bij de leden van de Centenvereniging te Rotterdam. Deze vereniging financierde voor een groot gedeelte het Geuzengesticht. De bestuursleden van deze vereniging eisten met de andere leden een algemene vergadering. Die bijeenkomst kwam er, Koornstra moest 4 uur op de gang wachten tot het bestuur was uitgesproken. Hij mocht zelf de klachten van het bestuur niet horen. Nadat het bestuur uitgesproken was, moest Koornstra binnenkomen en 4 vragen met ja of nee beantwoorden, daarna werd hij als een kwajongen door het bestuur weggestuurd.

Uiteindelijk bleek dat het bestuur de vergadering op een slimme manier met een kluitje in het riet had gestuurd. Er was afgesproken, dat Koornstra opnieuw zou mogen solliciteren en dan ook opnieuw benoemd zou worden.

Koornstra dacht dat hij de zaak gewonnen had, maar dat pakte heel anders uit. De sollicitatiecommissie had begrepen dat het bestuur zou aftreden, indien Koornstra weer aangenomen zou worden. Daar waren ze toch wel bang voor, zou er een nieuw bestuur te vinden zijn, die het zou aandurven met die koppige man? De commissie besloot daarom de sollicitatie van Koornstra opzij te leggen en in zijn plaats een ander te benoemen.

Intussen ging het er in Brielle hard aan toe.

Koornstra had via een dissident bestuurslid kennis kunnen nemen van de gang van zaken binnen het bestuur. Hij schreef daarop een brochure: *Gij zult den wees niet beledigen of Heet dat Philantrophie*, waarin hij zijn zienswijze uiteen zette. Het regende ingezonden stukken in de *Nieuwe Brielsche Courant* en het *Weekblad voor Voorne, Putten, Overflakkee en Goedereede*. Zonder uitzondering werd er gepleit voor het aanblijven van Vader en Moeder Koornstra. Er werden zelfs ingezonden brieven geplaatst van militairen, die de Koornstra's hadden meegemaakt in de militaire tehuizen. Ook deze soldaten prezen de manier waarop de Koornstra's hun geloof in de praktijk brachten.

Tekenend voor de sfeer in Brielle op dat moment is het gedichtje van Jan de Kievit, het geeft de mening weer van de Brielse burgerij. Het werd gepubliceerd in de *Nieuwe Brielsche Courant* en in het *Weekblad voor Voorne, Putten, Overflakkee en Goedereede*:

Mijnheer de redacteur

*Mag 'k in uw blad ook om een plaatsje vragen
Voor iets waarvan 'k hoor spreken deze dagen:
't Ontslag van Vader en Moeder Koornstra,
Een groot verlies is 't zeker, ja?
'k Beken het, ik ben niet van orthodoxe richting,
Maar 'k stel belang ook in die stichting,
en 't spijt mij voor dat vijf- en vijftigtal
Van weezen, dat hun missen zal.*

*Familie die hier naar de weesjes kwamen,
En een glas bier of een kop koffie bij me namen,
Die prezen allen als om strijd
De goede ontvangst en de ordelijkheid.
Denk niet dat 'k vlei, ik spreek zoals ik hoorde,
En 'k vraag beleefd een plaatsje voor deez' woorden
'k Hoop heren Regenten Koornstra niet ontslaan,
Maar dat 't op dezelfde voet weer door zal gaan.*

Jan

Er was intussen van enige Brielse ingezetenen het verzoek gekomen of Koornstra in het publiek wilde vertellen, waarom hij het Geuzengesticht ging verlaten. Er werd dan ook op 12 januari 1899 een avond georganiseerd in de zaal van Lugtenburg, waar Koornstra zou spreken. De entreprijs bedroeg f0,10. De leden van het bestuur van de Geuzenstichting waren ook uitgenodigd, zij zouden gratis naar binnen mogen. Discussie was toegestaan, zowel over het geschrift van Koornstra als over het *Verslag van het ontslag*, dat het bestuur van de Stichting inmiddels had uitgegeven. De bestuursleden bleven weg, maar de Brielse bevolking kwam tot vreugde van Koornstra in groten getale, ondanks de storm en regen. Hij sprak die avond twee uur, niet voor zichzelf, maar voor de wezen die hij aanbeval onder de hoede der Briellenaren. Een daverend applaus was zijn deel.

Eén lichtpuntje bracht die avond nog, aan het einde van de bijeenkomst ontving Metten Koornstra de

heuglijke mededeling dat hij benoemd was tot directeur van het Militair Tehuis in Gorinchem. Dit was een bewijs dat Koornstra bij de militaire autoriteiten nog steeds goed stond aangeschreven en niet als een revolutionair werd beschouwd, zoals door het Brielse weeshuisbestuur.

Op 1 februari 1899 was het zover, Metten en Carolina moesten weg. De wézen wilden persé mee om bij de boot afscheid te nemen. Ze hielden niet op voor Koornstra toegaf. Op dat moment kwamen twee regenten binnen om er op toe te zien, dat de Koornstra's werkelijk vertrokken. De kinderen mochten van de regenten niet mee naar de boot, maar Koornstra zei: *Ik heb het beloofd.*

De regenten sloten de voordeur af, waarop de Koornstra's met de kinderen door de achterdeur en de tuinpoort vertrokken. Het werd een drama, de kinderen huilden en schreeuwden dat Vader en Moeder niet weg mochten gaan. Bij de boot stond een grote mensenmenigte, de hele stad was uitgelopen om afscheid te nemen van Koornstra en zijn vrouw.

Toen het de hoogste tijd werd om op de boot te gaan, wilden de kinderen hen mee terughebben, de zaak dreigde werkelijk uit de hand te lopen. Gelukkig zag Koornstra op dat moment een vriend, de heer J. Veenenbos, die de kinderen wat kalmeerde en toezegde ze terug te brengen naar het Gesticht.

Terwijl de boot vertrok was het een algemeen gehuil, gezwaai en geroep. Tenslotte zetten de mensen op de kant een lied in, het laatste vers van psalm 121: *De*

Heer zal altijd naast u staan.

De wezen werden door de heer Veenenbos teruggebracht naar

het weeshuis in de Voorstraat, haastig werden bij het Gesticht daarna deuren en blinden gesloten, want de regenten waren bang geworden door de reactie van de Brielse bevolking.

De volgende dagen regende het weer ingezonden stukken. Het bestuur van de Stichting noemde in hun brief de toestand bij de boot *een rel van de heer Koornstra*, maar de heren achtten het toch nodig om in de kranten te verklaren dat de kinderen niet gestraft zouden worden voor hun weglopen.

Vreemd, ongehoorzame wezen niet straffen, zou er toch iets veranderd zijn?

Het meest vernederend voor de regenten was misschien het versje van Jan de Kievit, in de beide regionale kranten werd het gepubliceerd met een brede zwarte rouwrand er omheen:

Een treurig verlies

*'t Was of er iemand grafwaarts werd gedragen,
Dat treffend ogenblik, 'k vergeet het niet,
En al die aan de boot het afscheid zagen
Hadden deernis met hetgeen er is geschied.
Vader Koornstra, Moeder Koornstra, hulde!
Een edel tweetal is er heen gegaan,
Dat zij hun taak uitstekend hier vervulde,
Kon men vanmorgen gadeslaan.*

*En wordt er druk nog in de krant geschreven,
De tranen door de weezen hier geschreid,
Die hebben 't duidelijk bewijs gegeven,
't Was een getuigschrift, 't edel paar gewijd.
Mijn zwakke pen kan 't niet vermelden,
Dus 'k eindig, t'is maar goed misschien,
Wat ik vanmorgen zag, ziet men gelukkig zelden,
Ik hoop het nimmer meer te zien.
Het slot van d' open brief heb ik goed bekeken,
God zal het zien en aan de beulen wreken.*

Jan de Kievit

Hoe nu verder?

Van het Geuzengesticht in Brielle vertrokken Metten en Carolina Koornstra naar het militair tehuis in de Krabsteeg in Gorinchem. Koornstra werd daar directeur, huisvader, huismeester en conciërge. Zij kwamen er tot rust na de moeilijke periode in Brielle. Koornstra richtte er een jongenmannenvereniging op, die al dadelijk goed liep.

Ook op geestelijk gebied ging het goed, er stond in Gorinchem een gereformeerde dominee, ds. Van Andel, waar Koornstra goed mee bevriend raakte.

Het kwam zelfs zover dat Koornstra aan de gereformeerde kerkeraad het verzoek richtte om van de Nederlandse Hervormde kerk over te mogen gaan naar de Gereformeerde. Deze schreven om informatie naar de kerk in Brielle, die evenwel geen goede

inlichtingen over hem verschaft. Desondanks ging Koornstra over naar de Gereformeerde kerk, de orthodoxe richting paste nu eenmaal beter bij zijn denkbeelden.

De socialistische weg op

Koornstra was in mei 1904 weer tot vertegenwoordiger van de Nederlandsche Militaire Bond benoemd. In 1905 vertrokken ze naar Haarlem, waar hij directeur werd van het christelijk militair tehuis.

Koornstra was intussen lid geworden van de S. D. A. P., een moeilijke beslissing want hij bleef christen in hart en ziel. De sociale strijd moest volgens hem gevoerd worden vanuit het geloof met een beroep op Gods geboden en niet vanuit eigen bedachte rechten.

Dat Koornstra het niet in alles eens was met de socialisten blijkt wel uit het volgende. Troelstra had achter de spoorwegstaking van 1903 gestaan, dit was iets waar Koornstra het volstrekt niet mee eens was. Stakingen waren volgens hem niet de weg om het socialisme te bevorderen. Als straf werd het portret van Troelstra, omgekeerd aan de wand gehangen. Maar niet alleen Troelstra kreeg naar aanleiding van zijn houding in de spoorwegstaking straf, ook Kuypers houding ten opzichte van de arbeiders werd afgekeurd, en zo moesten beide heren het bloemetjesbehang aanschouwen.

Christen-socialist

In de jaren negentig van de vorige eeuw waren er enkelen die Marx en Christus niet als tegenstander zagen. Juist op grond van hun christen zijn kozen zij voor het socialisme, dit was de Blijde Wereld groep. De Bond van Christen Socialisten werd in 1907 opgericht en was aanvankelijk een partij van orthodoxe christenen, die voor het socialisme kozen. Vandaar waarschijnlijk ook de overgang van Koornstra naar deze beweging.

De christen-socialisten waren overal buitenbeentjes. In eigen christelijke kring werden zij met de nek aangezien, in de socialistische beweging werden ze met argwaan bekeken.

De tekst van de beginselverklaring laat goed zien wat de Bond van Christen Socialisten in het begin bezielde. De bond eiste van zijn leden als kenmerk van geestverwantschap het aanvaarden van de apostolische geloofsbelijdenis. De leden moesten erkennen, dat deze belijdenis verplichtingen oplegt, niet alleen voor het religieus, maar ook voor het maatschappelijk leven. De maatschappelijke toestand beschouwde men als een schande voor de christenheid en in strijd met Gods geboden. De leden van de Bond verbonden zich het kapitalistisch stelsel te bestrijden en de overwinning te bevorderen van het socialisme, dat zich een betere verdeling van de aardse goederen ten doel stelt en wilden dit bereiken door gemeenschappelijk bezit van grond- en produktiemiddelen.

Deze idealen sloten goed aan bij de zienswijze van Koornstra en toen begonnen ook de Haarlemse problemen.

Koornstra was inmiddels in contact gekomen met de christen-socialiste Enka ofwel Anke van der Vlies. Zij was degene die de beginselverklaring van de Bond van Christen Socialisten ontworpen had.

Koornstra zette zich met hart en ziel in voor het christen-socialisme, het duurde niet lang of er kwamen veel socialisten over de vloer.

Zijn artikelen in *De Krijgsman* werden feller van toon, hij ging met of zonder Enka spreken op de markt in Haarlem. Het hele huishouden leek op te gaan in het getuigen voor Christus en Zijn armen.

Het liep opnieuw mis. Net als het Brielse weeshuisbestuur, protesteerde het hoofdbestuur van de Nederlandsche Militaire Bond tegen zijn activiteiten. Koornstra moest zijn ontslag nemen bij het blad *De Krijgsman*.

Ook de Nederlandsche Militaire Bond ontsloeg hem in 1912, nadat Koornstra in Leeuwarden in het openbaar had gesproken voor het christen-socialisme, er had zelfs een verslag van in de kranten gestaan.

Hij werd ontslagen zonder recht op pensioen, het enige dat hij uiteindelijk meekreeg, was een kleine jaarlijkse toelage van f500,-, vanwege al het goede wat Koornstra had gedaan voor de tehuizen.

Nu brak een zware maar in de ogen der Koornstra's toch mooie tijd aan. Ze leefden, zoals Koornstra dat

zelf zegt, van Gods genade.

Ze bleven tot 1913 in Haarlem, waar Carolina kamers verhuurde om nog een beetje in hun onderhoud te kunnen voorzien, terwijl Metten doorging met evangeliseren.

Hij schreef in die tijd twee brochures naar aanleiding van zijn ontslag: *Gerechtigheid en Vrede zullen mal-kander kussen* en *Mijn ontslag*, dat begint met een klein gedichtje van de hand van Koornstra:

*Mensch buig nooit voor goed of geld,
't Fiere hoofd omlaag;
Wees doodarm, maar wees een held,
Ook met een leege maag.*

Op 13 november 1913 verhuisden ze vanuit Haarlem naar Schiedam.

In Schiedam werd Koornstra vertegenwoordiger van drukkerij De Toekomst, een drukkerij met een christen-socialistische inslag.

Dit duurt echter niet lang want op 17 april 1914 verhuisden ze naar Putten in Gelderland, waar een nieuwe taak op het echtpaar Koornstra wachtte.

Metten Koornstra had intussen zijn zestigste verjaardag gevierd, Carolina haar drieënzestigste. Het werd eigenlijk tijd om het wat kalmer aan te gaan doen, maar dat ging niet. Geld was er nooit geweest, dus er moest werk komen. Dat werk kwam er en was een direct gevolg van de brochure die de heer G. van der Wal, leider van het tehuis voor militairen in Harder-

wijk had uitgegeven. Hierin kwam hij op voor de belangen der oud-kolonialen die door het rijk gepensioneerd waren. Deze mensen vestigden zich veel in de omgeving van Putten. Het waren mannen zonder vrouw of familie, het beetje pensioen dat ze kregen, werd omgezet in sterke drank. De Bond tegen Drankmisbruik voelde zich na deze brochure geroepen iets te doen voor deze mannen. Er werd vervolgens een stichting in het leven geroepen en een huis ingericht waar de oud-kolonialen behoorlijk en goedkoop konden wonen. Koornstra en zijn vrouw werden gevraagd de leiding van het tehuis op zich te nemen. Ze waren er niet jonger op geworden, maar begonnen toch vol enthousiasme aan hun nieuwe taak in Het Grijs Huis, het nieuwe tehuis in Putten.

Metten Koornstra kon daar zijn grote vijand te lijf: de sterke drank. Bovendien kon hij met Carolina sociaal werk verrichten en evangeliseren.

In het begin ging het goed, Koornstra had van dominee en pastoor toestemming gekregen met de mannen de bijbel te lezen en er met ze over te praten, daar zaten de problemen niet deze keer.

Carolina moederde over de mannen en Koornstra was sociaal-raadsman, vriend, vader en dominee tegelijk, maar deze mannen waren anders als de weeskinderen of de jongere soldaten, die ze tot dusver verzorgd hadden. De oud-kolonialen hadden een hard leven in Indië achter de rug, nu ze terug waren in het vaderland waar ze toch voor gevochten hadden. Die borrel was hun goed recht vonden ze. En ze lieten zich

niet vangen door iemand die ze via het socialisme wilde bekeren.

Toen begon de mobilisatie... en er kwam een invasie van soldaten in Ermelo en Putten. Metten hield het niet meer uit bij de oud-kolonialen, hij wilde weer naar de soldaten. Hij ging voordrachten houden, hij bezocht kampementen en dorpen met inkwartiering door het hele land.

Carolina zat veel alleen in het Grijze Huis, het werd steeds moeilijker om voor de oud-kolonialen te zorgen. Haar gezondheid ging achteruit, niet vreemd na zo'n zwaar leven en twaalf bevallingen van kinderen, waarvan er slechts één in leven was gebleven. Ze kreeg een beroerte, waarbij niet alleen haar lichaam, maar ook haar geest werd aangetast. Ze moest naar een inrichting te Zeist gebracht worden, want Koornstra kon haar zelf niet verplegen. Koornstra moest daardoor ontslag nemen in Putten, hij ging zolang inwonen bij een pleegzoon in Den Haag.

De demobilisatie kwam en daarmee ook de Spaanse griep. Koornstra kreeg de ziekte en was al snel weer beter. Nadat hij hersteld was, ging hij spreken in een militair tehuis te Nieuwersluis.

Op de terugweg daarvan bedacht hij, dat hij wel eens bij zijn zoon Rinze aan kon gaan, die met zijn vrouw in Amsterdam woonde.

Daar aangekomen hoorde Koornstra dat het enige kind dat hem en Carolina overgelaten was, zojuist was overleden aan de Spaanse griep.

Ik wist al dat er iets verschrikkelijks gebeurd was, zei

Carolina toen Koornstra haar de trieste boodschap bracht.

Kort daarna mocht hij zijn vrouw meenemen uit de inrichting in Zeist. Koornstra ging met haar in Bennekom wonen.

Opnieuw werd Metten Koornstra om hulp gevraagd. En zo kwam hij op hoge leeftijd toch weer bij de Nederlandsche Militaire Bond terecht.

Op een middag bezocht kolonel Von Stein Callenfels Koornstra. Hij vroeg, toen hij in de kamer zat, het portret van Troelstra was gebleven.

Onder het bed, antwoordde Koornstra, in 1918 met die revolutie deed hij het niet naar mijn zin, hij heeft nu drie jaar strafen daarna zal ik wel verder zien.

In 1921 moest Koornstra het werk voor de Nederlandsche Militaire Bond neerleggen, daar Carolina teveel verzorging nodig had. Maar had ze eens een goede dag, dan ging hij onmiddellijk weer op pad.

De Nederlandsche Militaire Bond gaf hem nu een behoorlijk pensioen en ze verhuisden naar Ede. Hier stierf Carolina, dat kleine weesmeisje uit Hindeloopen, op 17 januari 1923.

Het einde

Carolina, waarmee Koornstra zijn hele leven had samengewerkt en gestreden, overleden, wat moest hij doen? Hij begon weer te spreken op bijeenkomsten. Alleen in Ede hield hij het niet uit zonder zijn vrouw, hij verhuisde naar Den Haag waar hij ging

inwonen bij een van zijn vele pleegkinderen.

Koornstra had zijn hele leven hard gewerkt en gevochten voor maar één doel: het lot van vele mensen te verbeteren door ze te bekeren tot het christen-socialisme.

Wat had het opgebracht?

Na twintig jaar werken, werd hij als tehuisleider ontslagen.

Het bestuur van de Brielse Geuzen Stichting zag alleen zijn eigengereidheid en niet zijn goede kanten, dus werd hij ook hier ontslagen.

Het maandblad *De Nederlandsche Krijgsman* werd dankzij hem een goed verkopend blad, maar zijn publikaties vielen niet in de smaak en hij werd ontslagen.

De socialisten hadden hem nooit helemaal vertrouwd, omdat hij gelovig was, ook daar was hij een buitenstaander.

Wat misschien voor Koornstra het ergst was, dat de Gereformeerde Kerk te Ede hem tenslotte onder censuur plaatste, en dat terwijl hij al tachtig was. Koornstra, de man die zijn hele leven besteedde aan het evangelisatiewerk, overal waar hij kwam.

Er waren niettemin ook positieve gebeurtenissen. Dominee Vonkenberg had hem het vertrouwen in de kerk teruggegeven. De Nederlandsche Militaire Bond had hem weer in dienst genomen. *De Krijgsman* publiceerde weer zijn artikelen en de Vereniging van Tehuisleiders had hem in 1921 tenslotte erelid ge-

54

maakt. Na alle doorstane ellende toch nog rehabilitatie, helaas kon Metten er niet lang meer van genieten.

In Den Haag werd Koornstra ernstig ziek, zo ziek dat hij naar een ziekenhuis moest, maar ze zaten alle vol. Uiteindelijk werd hij opgenomen in het Militair Hospitaal in Den Haag. Daar bracht Koornstra zijn laatste dagen door en zelfs als de pijn het enigszins toeliet, hield hij zich hier nog bezig met de soldaten.

Op 17 november 1923, acht maanden na de dood van Carolina, stierf tenslotte ook Metten Koornstra. Hij werd begraven in Ede. Durk Kuypers, tehuisleider in Ede en een goede vriend, leidde de begrafenis. Het stoffelijk overschot van Carolina werd bij hem in het graf gelegd.

Na enige tijd riep de Vereniging van Tehuisleiders een fonds in het leven. Geld voor dat fonds werd bijeengebracht door de tehuisleiders, de christen-officiersvereniging, vele oud-soldaten en de Nederlandse Militaire Bond. Het fonds was bestemd voor het onderhoud van het graf en voor een grafsteen voor Metten en Carolina Koornstra.

De teksten op de steen spreken voor zich.
Op die van Carolina staat:

*wie heeft ons lief gehad als gij,
wie hebben u betreurd als wij?*

Op die van Metten Koornstra staat:

*God haalt zijn werkers thuis
maar zet hun werk voort
zijn vrienden.*

Ds. Hector Janssen, Christelijk Gereformeerd predikant, legerpredikant in Algemene Dienst, schreef een In Memoriam voor Metten Koornstra, een kort stukje hieruit:

Ik heb weinig mensen ontmoet, uit wie de behoefte aan sociale gerechtigheid zo sterk sprak als uit hem.

Hij kon geen onrecht zien, geen onrecht dulden en onrecht lijden.

Zijn ziel ontvlamde voor de sociale gerechtigheid en hij toornde tegen het christendom en tegen de kerk en haar ambtsdragers, omdat men niet voor de sociale gerechtigheid opkwam.

Juist die slappe houding van de kerk en haar ambtsdragers, het gecocquetteer van het christendom met het kapitaal, het niet tot zijn recht komen van het sociale element in het evangelie van Jezus Christus, is oorzaak geweest, dat hij in zijn leven wel eens te ver in linkse richting ging.

Die hem goed gekend hebben, hebben dat in hem begrepen.

Metten Koornstra en Carolina Fekkes, twee mensen, die een zwaar maar zeer nuttig leven hebben geleid.

Ze zijn het waard om uit de vergetelheid gehaald te worden en nader te leren kennen.

56

De informatie is afkomstig uit de volgende archieven:

Gemeentearchief Brielle
Streekarchivariaat Voorne, Putten en Rozenburg
Gemeentearchief Gorinchem
Gemeentearchief Schiedam
Gemeentearchief Ede
Gemeentearchief Haarlem
Gemeentearchief Den Haag
Gemeentearchief Amsterdam
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Literatuur

Herman Noordergraaf, *Het kruis en de rode vaan. Socialisme en christendom in Schiedam voor de tweede Wereldoorlog* (Schiedam 1986).
Gerrit Mulder, *Agur en de twa portretten. Libbensskets fan Metten Koornstra pakesizzer fan de dichter Salverda* (Bolsward 1957).

I. de Baan en W. de Baan

GEVELSTEEN 'OOG IN 'T SYL'

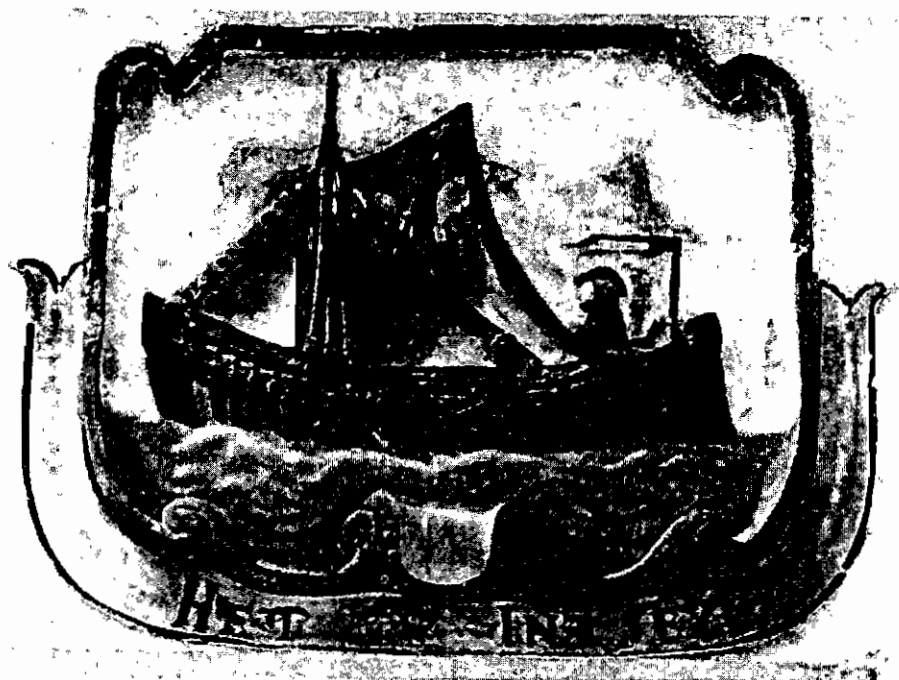
Voor de eerste maal wordt gesproken over een huis met de naam *het oog in het zeil* in oktober 1647. Abraham Santvoort, apotheker in Den Briel, had in die maand medicijnen voorgeschreven aan loods Albert Marinuszn., die woonde in het huis *het oog in het zeijll*, op het Maarland aan de noordzijde. Deze apothekersrekening bevindt zich in het Brielse weeskamerarchief.

In de achttiende eeuw wordt gesproken over een herberg *het oog in het zeil op het Maarland*.

De gevelsteen *Oog in 't zeyl* schijnt te zijn voorbestemd om een merkwaardige rol in de geschiedenis van Den Briel te vervullen. Aan het einde van de vorige eeuw woonde in het huis met deze fraaie gevelsteen schipper Liebau. In de negentiende eeuw beweerde men, dat in ditzelfde huis 400 jaar geleden Coppelstock zou hebben gewoond. Uit later onderzoek weten we dat dit niet klopt, hij woonde namelijk in de Dijkstraat. Hij was de bekende veerman, die in 1572 er het zijne heeft toe bijgedragen om Den Briel van de Spanjaarden te verlossen.

Men beweerde dat de man in de schuit, die in het medaillon van de gevelsteen staat afgebeeld, de beroemde veerman Coppelstock is.

In vroeger tijd sprong men niet altijd met evenveel zorg met monumenten om, want bij een verbouwing

Gevelsteen 'Het oog int syl' voor de restauratie

werd de steen eenvoudigweg onder het puin geworpen en zo ruw behandeld, dat hij beschadigd werd. De steen zou voorgoed verloren zijn geweest, als de toenmalige predikant van de Brielse Hervormde Gemeente, dominee Johannes Post, zich het lot van het kleine monument niet had aangetrokken. Hij liet de steen onder het puin vandaan halen en naar de pastorie vervoeren. Eerst was de dominee van plan de steen aan de stad af te staan. Hij kwam hierop terug toen de schipper Liebau hem verzocht de steen aan hem te willen geven om deze in latere jaren, als hij stil ging leven op de oude plaats te kunnen aanbrenge. Op deze voorwaarde en op deze voorwaarde alleen stond de dominee de steen aan hem af. Vele jaren verliepen. In maart 1877 vertrok dominee Post naar Drachten en schipper Liebau, die niet eens in Den Briel woonde, leidde het leven van een zee-man, maar ... bewaarde de steen als een schat. Schipper Liebau heeft zijn wens vervuld mogen zien. Toen hij de zee de rug kon toekeren, ging hij wonen op het Maarland, indertijd het lievelingsoord van de zeelieden. Hij verwierf het huis *het oog in het zeil* (Maarland Noordzijde 34) in eigendom en liet in 1890 de gerestaureerde steen op de oude plaats aanbrenge.

De betekenis van de steen is niet geheel duidelijk, het spreekwoord een oogje in het zeil houden, betekent tegenwoordig *ergens over waken*, de oude betekenis zal hier niet ver vandaan hebben gelegen.

Waarschijnlijk is bedoeld, dat de schipper als een

60

goed huisman waakt over zijn schip.

Bronnen

*Resoluties Magistraat Brielle, 1778

*Weeskamerarchief Brielle, nr. EEI-9

*Nieuwe Brielse Courant, 20-6-1969

*Weekblad voor Voorne, Putten, Overflakkee en
Goedereede, 11-5-1890

*J. van Lennep, en J. ter Gouw, *De uithangtekens in
verband met geschiedenis en volksleven beschouwd*
(Amsterdam 1868) II, p. 33.

J. P. van Rooijen, S. Wagner

**DE (VOOR)GESCHIEDENIS VAN DE
COUPURE IN DE VESTINGWAL BIJ DE
KAAISTRAAT**

Inleiding

In Brielle is enige commotie ontstaan naar aanleiding van het voornemen van Gemeentewerken Brielle om de coupure bij de Kaaistraat te verbreden. In het onderstaande zal de (voor)geschiedenis van de coupure worden uiteengezet. Om een goed beeld te krijgen van deze geschiedenis zal hieronder ook de historie van de Kaaiport enigszins worden behandeld. De geschiedenis van beide is immers onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Algemene beschrijving

Aan het einde van de Kaaistraat, bij bastion III, bevindt zich een coupure in de vestingwal met een doorgang van 6 meter. Deze opening is voorzien van twee houten vloeddeuren met ijzeren strips op de bestrating.

De wanden van de coupure zijn met een rode, machinaal gevormde waalformaatsteen in kruisverband gemetseld met vlechtingen, rollagen en hardstenen hoekblokken.

Op de noordelijke muur bevindt zich links van de

vloeddeuren een gedenkplaat uit 1937. Deze plaat toont ons een portret met daaronder de volgende tekst: *Ter herinnering aan het burgemeesterschap van Mr. F.J.D. C. Egter van Wissekerke.*

Een Kaai- en een Sortiepoort

In 1587 werd de stad Brielle aan de oostzijde uitgebreid, zodat het huidige Scharloo en Slagveld binnen de wallen kwamen te liggen. De Kaai-poort werd verplaatst naar het einde van de tegenwoordige Kaaistraat - gelegen in dit nieuwe oostelijke stadsdeel -, dat aanvankelijk de Nieuwlandse straat werd genoemd.¹ Een exacte datering voor deze verplaatsing is niet te geven. Slechts het jaar 1589 kan als uiterste datum dienen, gezien het feit dat met betrekking tot dat jaar in het memoriaalboek van het Brielse stadsbestuur gesproken wordt over een *nyeuwe Caeye-poort*.²

In de vroedschapresoluties van Brielle heeft men het vanaf 1700 over het wederom verplaatsen van de Kaai-poort, nu echter in noordelijke richting, naar de plaats waar de poort heden ten dage nog staat.³ In diezelfde resoluties wordt aan de orde gesteld dat het noodzakelijk zou zijn een sortiepoortje te maken ter hoogte van de oude Kaai-poort aan de Kaaistraat *voor de passagie van menseren en vee*, zodat het verplaatsen van de Kaai-poort geen problemen zou opleveren en mede vanwege *de verre omweg naar de Zuyt-poort*.⁴ Dit sortiepoortje, ook wel poterne

Kaaiport

Coupure in de wallen bij de Kaaistraat

genoemd, kon niet precies op dezelfde plaats komen van de oude Kaaipoort, omdat deze poort daar nog in de weg zou staan.⁵ Volgens de resoluties moest de poterne echter wel zo oostelijk mogelijk komen, dus zo dicht mogelijk bij de plaats van de oude Kaaipoort.⁶

Op 3 april 1709 begon men met *het heyen van de grontslag tot de nieuwe Kayepoort* en op 30 oktober van datzelfde jaar waren de metselaars zo ver gevorderd dat zij in een dag à drie klaar zouden zijn.⁷ In de archieven van de *contrarolleur-generaal* heeft men het pad in 1712 over het sortiepoortje: *was na behooren geverfd.*⁸ Toch is het aannemelijk dat de poterne ruim voor 1712, waarschijnlijk eveneens in 1709, is gebouwd en wel voordat de oude Kaaipoort was afgebroken. Hierboven staat immers dat het poortje niet op de plaats van de oude Kaaipoort kon komen, omdat deze nog aanwezig was.

Volgens opmetingen uit 1725 van het oostelijk deel van de wallen moet de poterne 4 roede en 8 voet (is gelijk aan ongeveer 18,2 m.) van de flank van bastion III verwijderd zijn geweest, hetgeen overeenkomt met een overgeleverde tekening uit 1936.⁹

Een coupure in de vestingwal

In het jaar 1936 wordt een coupure gemaakt ter hoogte van het voormalige sortiepoortje.¹⁰

Eerder al waren de bastions II, III en IV bij het Koninklijk Besluit van 19 augustus 1920 (S. B. no.

115) van hun vestingfunctie ontheven. Het oude sortiepoortje werd gedeeltelijk door deze coupure overlapt en de poterne moest volgens het bestek van 28 maart 1936 *met inbegrip van alle fundamenten enz.* worden weggebroken.¹¹

In de coupure werden vloeddeuren aangebracht vanwege de waterkerende functie van de wallen. In de tijd dat de Brielse Maas nog een open zeeverbinding was, moest worden voorkomen dat bij hoog water het water door de stad via de laag gelegen coupure naar het achterland zou stromen. Deze vloeddeuren waren niet nodig bij de andere coupures, die zich op de plaats van de voormalige Zuid- en Waterpoort bevonden, niet nodig omdat deze hoger lagen.

De reden voor de aanleg van de coupure bij de Kaaistraat, ofwel, zoals het in de notulen van de gemeenteraad uit 1935 wordt genoemd, *de verbreding van het sortiepoortje*, was een rechtstreekse verbinding te maken tussen de stad en de Groene-Kruisweg, een nieuwe provinciale weg, waarvan het gedeelte tussen het Voornse Kanaal en Brielle in 1934 was opengesteld.¹² Deze weg begon in Rotterdam en eindigde in Brielle. Ook de doorgaande route naar Oostvoorne, die toen nog door de vesting liep, vereiste een verbeterde verbinding. Eveneens ten behoeve van het verkeer werd reeds in 1900 de Zuidpoort afgebroken.¹³ Ook de Waterpoort had in 1894 hetzelfde lot ondergaan om de route via het veer naar Rozenburg te verbeteren.¹⁴ Tenslotte moest voor de verbinding met de Groene-Kruisweg een dam gebouwd worden

in de Kaaivest. Deze dam, de huidige Oostdam, ligt voor een groot deel over de onderwal en escarp (binnentalud van de vestinggracht) van de flank van bastion III.

Conclusie

Resumerend kan worden gesteld dat op de plaats van de hedendaagse coupure bij de Kaaistraat eerst de Kaaipoort heeft gestaan die in 1709 naar zijn huidige plaats verhuisde. Tussen 1709 en (uiterlijk) 1712 werd een sortiepoortje ofwel poterne gebouwd voor de doorgang van mensen en vee, zodat het verplaatsen van de poort geen problemen zou opleveren. Een andere motivatie voor de aanleg van het sortiepoortje was om de weg naar de Zuidpoort minder lang te maken.

In 1936 verdween de poterne ten behoeve van de aanleg van een coupure. Deze doorbraak in de vestingwal kon geschieden doordat het betreffende bastion reeds in 1920 zijn vestingfunctie had verloren. De coupure werd vanwege verkeerstechnisch belang aangelegd en had het doel om de binnenstad rechtstreeks met de Groene-Kruisweg te verbinden.

Noten

1. J. Klok, *Brielle, Stad in de landen van Voorne* (Alphen a/d Rijn 1980), p. 48; T. E. van Ditmars, *De historie van de 17e-eeuwse*

brouwerij 'het gecroonde hart', (Doctoraal scriptie TU Delft, z.j.).

2. Gemeentearchief Brielle (GAB), *Memoriaalboek van het Brielse stadsbestuur 1587-1590*, fol. 194.

3. GAB, *Vroedschapsresoluties 1700-1711*, folio 5 en 7.

4. Ibidem, fol. 5 en 7.

5. Ibidem, fol. 9; een sortiepoortje of een poterne is een poortje voor de overdekte kleine doorgang naar de onderwal.

6. GAB, *Vroedschapsresoluties 1700-1711*, fol. 9 en 18.

7. Algemeen Rijksarchief (ARA), *Archieven van de Contrarolleurs, later Contrarolleurgeneraal van 's-Lands werken en fortificaties in dienst van de provincie Holland en West-Friesland 1613/20-1795*, fol. 44 en 74.

8. Ibidem, fol. 136.

9. ARA, *Memoires en andere stukken betreffende de vestingwerken van Brielle en de vestingwerken in de omgeving, Memorie van de Zangtens die de wercken van de wallen, ravelijnen en de contresscarp in den Briel hebben deselve gemeeten op de cortijnen*, 1725.

10. GAB, Archief stadsfabriek, inv.nr. 140, *Stukken betreffende de doorbraak van de wallen rond 1936*, bestek van 28 maart 1936.

11. Ibidem, p. 1.

12. Gemeentearchief Brielle, *Notulen Raad 1934-1938*, 30 december 1935, folio 116; Klok, *Brielle*, p. 89.
13. J. Klok, *Brielse Straatnamen* (Alphen a/d Rijn 1980), p. 10.
14. *Ibidem*, p. 10.

70

A. van der Vlugt

**FINANCIEEL JAAROVERZICHT 1990 VAN
DE VERENIGING VAN VRIENDEN VAN HET
TROMPMUSEUM**

Het voorjaarsnummer van de Brielse Mare bevatte een verslag over het verenigingsgebeuren in 1990. De geldelijke consequenties daarvan treft U hieronder aan.

<u>Baten</u>		<u>Lasten</u>	
In Kas (kas, bank		Aankopen	f-----,--
giro, spaarrekening)		Onderh. eigendommen	- 195,--
per 1-1-1990	f 3519,23	Bijeenkomsten	- 100,--
Contributies	- 2802,--	Excursie	- 586,25
Excursie	- 350,--	Verenigingskosten	
Verkoop prentbrief-		(kluisuur, telefoon,	
kaarten	- 277,--	parti, Kamer van Koop-	
Legaten / schenkingen	- 3500,--	handel, representatie,	
Rente	- 65,81	enz.)	- 535,83
		In Kas (kas, bank,	
		giro, spaarrekening)	
		per 31-12-1990	<u>- 9296,96</u>
	<u>f10714,04</u>		f10714,04

Van ons in 1990 overleden bestuurslid oud-notaris Oosthoek ontvingen wij een legaat van f2500,-.

Ofschoon wij in 1990 een aantal zeer fraaie zaken verwierven, hoefden wij hiervoor geen geld uit te geven.
Alles werd geschonken!

K. Wierink en M. S. Zoetemeyer

KRONIEK 1890

Een kleine selectie van het nieuws uit de regio, gebaseerd op het *Weekblad voor Voorne, Putten, Overflakkee en Goedereede* en de *Nieuwe Brielsche Courant*.

januari

- 1 Er komt een verbod van de directeur van het post- en telegraafkantoor te Brielle, aan de bestellers mag geen nieuwjaarsfooi meer gegeven worden.
- 3 IJsvermaak op het meertje 'De Waal' te Rockanje.
- 5 De burgemeester maakt bekend dat de mazelenepidemie in Brielle is beëindigd. Het motorschip Yoxford is met graan aan boord, op de Maasvlakte gestrand. Muzikanten van het Brielse korps Torpedisten luisteren met muziek de ijspret op.
- 8 Dr. H. A. van der Meulen verdedigt in de Debatingclub te Hellevoetsluis onder meer de stelling: 'Alle armenzorg, welke niet bedoelt, armoede te voorkomen, is in beginsel af te keuren'.
- 11 Het Brielse spoorwegstation wordt ver-

72

plaatst, het komt nu naast de Stadssingel te liggen.

Joh. Been wint een zilveren medaille ter waarde van f30.- voor zijn novelle 'naar zee'.

Door het kerkbestuur van de Nederlandse Hervormde kerk te Oudenhorn is besloten de populieren op het kerkhof te kappen en deze te vervangen door vruchtbomen.

14 Het hulppostkantoor in Zwartewaal krijgt toestemming om poststukken met een waarde van meer dan f600,- te behandelen.

16 In het lokaal van J. de Man te Oostvoorne gaf vereniging 'Oefening en vriendschap' een toneelvoorstelling voor de leden.

17 In verband met de griepepidemie zijn de openbare scholen te Rozenburg en Oostvoorne reeds drie weken gesloten.

18 Het zangkoor van de Christelijke Jongelingsvereniging geeft in Brielle een uitvoering; de opbrengst is bestemd voor de armen.

19 Grondeigenaren protesteren tegen de komst van een stoomgemaal in waterschap De Noordsluis.

25 De onder-officiers-sociëteit 'Fidelis' geeft een toneelvoorstelling in hotel De Nymph te Brielle ten behoeve van de armen; de opbrengst is f16,47.

31 De heer C. Moerman, hoofd van de school

in Tinte, houdt een lezing voor het Nut in Tinte.

Zangvereniging 'Amicitia' treedt op ten behoeve van de armen te Hellevoetsluis in de zaal Casino van L. J. van den Berg.

februari

- 1 Toneeluitvoering te Nieuwenhoorn door leden van de dansclub onder leiding van dansleraar J.S. Philipse in de bovenzaal van mej. de wed. De Man.
- 5 H. Roedolf krijgt van de gemeenteraad van Zwartewaal een gratificatie voor zijn werkzaamheden op het veer Zwartewaal-Rozenburg.
De stoomboot Voorne Putten I is in dichte mist recht voor de haven van Pernis aan de grond gelopen; 's middags om 13.30 uur kwam het schip weer vlot.
- 10 De woning van J. A. Bongers aan de Kanaaldijk te Nieuwenhoorn is door brand geheel verwoest.
- 11 In Rozenburg proberen bewoners een school met de bijbel op te richten.
- 14 Voor de arrondissementsrechtbank van Rotterdam bepleit mr. B. M. Vlieland Hein de eigendomsrechten van de gemeente Brielle op het uitsluitend gebruik van het veer Maassluis-Rozenburg.

74

SCHROEFSTOOMBOOTDIENST

BRIELLE-ROTTERDAM

en tusschenliggende plaatsen.

Voorloopige Zomerdienst aangevangen Maandag 24 Februari.

Van BRIELLE:

MAANDAG en DINSDAG voorm. 6,30 uur, overige dagen voorm. 7 en nam. 3 uur.

Van ROTTERDAM:

MAANDAG en DINSDAG nam. 2 uur, overige dagen voorm. 10 en nam. 6,30 uur.

DE ONDERNEMER.

NB. Boodschappen en pakjes te bezorgen bij A. COMIJS, Maarland, Brielle.

RIJKSVEER

Hellevoetsluis, Overflakke en Goedereede.

GEWIJZIGE WINTERDIENST

aangevangen 24 Februari 1890.

Van Stellendam naar Middelharnis en Hellevoetsluis:

v. m. 6 uur en n. m. 1 uur.

Van Middelharnis naar Hellevoetsluis:

v. m. 7,15 uur, 10 uur en n. m. 2,15 uur.

Van Hellevoetsluis naar Middelharnis:

v. m. 9,15 uur en n. m. 3 uur.

Van Hellevoetsluis naar Stellendam:

v. m. 11 uur.

Van Middelharnis naar Stellendam:

n. m. 3,30 uur.

Deze boot vaart in aansluiting met die van 6,30 uur en 3,40 uur van Hellevoetsluis en van 9 en 10,45 uur van Rotterdam.

De Aanemer

J. VAN GELDER.

STOOMBOOTEN

Maasnymph en Voorne & Putten.

Van Rotterdam naar Schiedam, Vlaardingen, Nieuwesluis, Hellevoetsluis en Brielle, v. v.
DIENST, aangevande 24 FEBRUARI 1890.

Van HELLEVOETSLSUIS naar ROTTERDAM:

Maandag en Dinsdag 's morg. 5.10, 8.30, 11.40

en 3.40 ure.

Overige dagen: 's morg. 6.15, 8.30, 11.40

en 3.40 ure.

Van BRIELLE naar ROTTERDAM.

Maandag en Dinsdag 's morg. 5.30, 's midd. 12

en 4 ure.

Overige dagen: 's morg. 6.45, 's midd. 12 en 4 ure.

Van ROTTERDAM naar HELLEVOETSLSUIS.

's Morgens 9 ure, 's middags 12.45, 1.30 en

3 ure.

Van Schiedam circa een half uur later.

Van ROTTERDAM naar BRIELLE.

's Morgens 9 ure, 's middags 1.30 en 5 ure.

Van Schiedam circa een half uur later.

DE DIRECTIËN.

- 16 Mr. S.H. Lette van Oostvoorne heeft om gezondheidsredenen ontslag gevraagd als raadsheer van het Haagse gerechtshof.
- 17 Joh. van der Graaf krijgt toestemming om zijn stoomboot van Rotterdam op Brielle bij het noordwestelijk havenhoofd in Zwartewaal aan te leggen.
- 19 Verjaardag van Koning Willem III; concert op de Markt te Brielle door de muziekvereniging 'de Harmonie'. In Hellevoetsluis liggen in de haven versierde schepen, de armencommissie geeft een extra bedeling en muziekvereniging Concordia geeft een muziekuitvoering.
- 26 Vereniging 'De Gezelligheid' te Rozenburg geeft een toneeluitvoering voor leden van het Nut.

maart

- 1 Burgemeester en wethouders van Brielle adviseren de inwoners de sneeuw op de straat voor hun woningen niet eerder op te ruimen dan dat de dooi is ingetreden.
- 11 Ds. D.J. te Grootenhuis van de Christelijk Gereformeerde Gemeente te Hellevoetsluis heeft het beroep te Elburg aangenomen.
- 14 J.W. de Vries, predikant te Geervliet, is beroepen te Zuidland.
- 15 De gemeenteraad van Zwartewaal besluit de

76

klok en de toren van de hervormde kerk in Zwartewaal te repareren.

22 Zangvereniging 'Merula' treedt op te Heenvliet

23 Een bewoner van het Brielse Maarland start een actie ter verkrijging van een urinoir bij de Roode Brug aan het Maarland.

25 De gemeenteraad van Hellevoetsluis besluit een commissie in te stellen om onderzoek te doen naar mogelijkheden van verplaatsing van de mestvaalt aan de Rijksstraatweg, vanwege de stank en de ontsiering van de omgeving.

27 Ds. J.B. Jelgersma, predikant te Heenvliet, gaat met emeritaat

31 Feestelijke bijeenkomst in het lokaal van de heer Van Reenen door de vereniging voor Volksvoordrachten te Brielle.

april

1 De stoomboten 'Voorne en Putten' en 'de Maasnymph' starten de zomerdiensten.

3 In hotel Van Reenen wordt publiek verkocht de voormalige school voor Christelijk Nationaal Onderwijs aan Maarland NZ 55 te Brielle.

7 Toneeluitvoering in het lokaal Concordia Felix van J.S. Philipse aan de Nobelstraat te Brielle door enige leden van de Brielse vere-

- niging Gelijkheid verenigt Ons.
- 8 Door de heersende griep kon te Brielle de vergadering van de afdeling Oostvoorne van de Liberale kiesvereniging 'Voorne en Putten' niet worden gehouden.
- 9 De minister van marine brengt te Hellevoetsluis een bezoek aan het raderstoomschip 'Buijskes' dat werkzaam is voor de dienst van de hydrografie.
- 15 De M. U. L. O. te Hellevoetsluis wordt geopend.
- 24 De avondtekenschool te Brielle houdt een expositie van werken van leerlingen.

mei

- 4 Ds. C. H. Ris Lambers houdt zijn intrede in de Nederlandse Hervormde kerk te Oostvoorne.
- 5 In het koffiehuis Van Reenen te Brielle wordt publiek verkocht het recht tot heffing van koren- en smaltienden van de tiendplichtige landen onder Oostvoorne en Nieuwenhoorn.
- 9 De gevelsteen 'Oog in't zeil' aan het Maarland NZ 34 is dankzij schipper Liebau weer op zijn oude plaats verheven.
- 13 Ds. C. G. M. Quack te Rockanje is beroepen naar Laren (Gld.).
- 20 Meindert Bartels en Grietje Bouma uit

78

Leeuwarden worden benoemd tot vader en moeder van het Gast- en Proveniershuis te Brielle.

25 Zondag 25 en maandag 26 mei zijn ten gevolge van het Joodse wekenfeest de winkels van Joodse middenstanders in Brielle gesloten.

27 De Garnizoens-Voedings-Commissie te Brielle besteedt de levering aan van vlees en vet aan het Brielse garnizoen.

juni

1 Bij de jaarvergadering van het Hoogheemraadschap Voorne was de hoogheemraad G. Spoon voor de veertigste maal aanwezig bij het afhoren van de rekening. De jubilaris ontving een houten schenkblad met zilveren handvaten en in het midden een zilveren plaat met het wapen van Voorne.

9 Processie vanuit Gouda naar de Martelaren van Gorcum; de eerste bedevaart van dit jaar.

11 In Rockanje arriveert de inventaris van het Amelander Badhuis, deze is door de Badvereniging aangekocht om het nieuwe badhuis in te richten.

13 De bad- en zweminrichting van de marine te Hellevoetsluis die tot dusver in het dok lag, is vanwege de waterkwaliteit verhuisd naar

- het Voornse kanaal.
- 18 Ter gelegenheid van de vijfenzeventigste herdenkdag van de Slag bij Waterloo, hingen bij alle overheidsgebouwen de vlaggen uit; in Hellevoetsluis speelt het harmoniegezelschap 'Concordia' volksliederen.
Huis-aan-huis-collecte in Brielle, ten behoeve van de Rooms-Katholieke armen.
- 21 De heer mr. H. Ph. de Kanter is benoemd tot lid van de Maatschappij voor Nederlandse Letterkunde te Leiden.
- 22 Dienst in de Catharijnekerk ter herdenking van de Slag bij Waterloo.

juli

- 3 Notaris mr. P. van Andel te Brielle leidt de openbare verkoop aan het havenhoofd te Brielle van twee zalmschuren (één met taanketel), behorende aan de zalmvisserij Botlek en Nieuwe Maas te Brielle.
- 5 Promotie van dr. de Snoo, huisarts te Brielle, in Utrecht, op het proefschrift 'Zwavel in het darmkanaal van mensch en dier'.
- 6 Feestelijke opening van het Badhuis te Rockanje.
- 7 De kermis in Brielle begint.
- 8 In de namiddag arriveert te Oostvoorne de eerste gezondheidskolonie uit Rotterdam, de heer Joh. Stans, logementhouder is met de

ZUID-HOLLANDSCH
KOFFIEHUIS

A. COHEN, BRIELLE

Biljart-Concours.

Aanvang nemende ZONDAG 27 APRIL 1890.
TWEE FRAAIE PRIJZEN.

Inleggeld f 0,25 de persoon. Aanvang
voormiddags ten 12 ure.

Deelneemers kunnen zich van af
heden tot en met ZONDAG a. s. in
bovengenoemd Koffiehuis aanmelden tot 's mor-
gons ten 11½ uur.

f 2,50 extra-prijs voor dengene die
het grootste aantal punten maakt in 10
atcolen à 10 Cts.

De prijzen zijn van af heden te bezichtigen.

Notaris Mr. P. VAN ANDEL te
Brielle, zal Donderdag 3
Juli 1890, voormiddags 11½ uur,
aan het HOOFD te Brielle, verkoopen:

TWEE ZALMSCHUREN

(een met taanketel)

2 Bunschuiten, Zalmschouw
en Roeiboot, 1000 Staken, 90
Zalmfuiken, Taankuip met
Gietketel, p. m. 4000 nieuw
en 5500 Oud stek, 2 Zeilen
en Fokken, Stroppen en ander
TOUWWERK en verdere gereedschappen en
benoodigdheden, behoorende tot den inventaris
van de Zalmvisscherij BOTLEK en NIEUWE
MAAS te Brielle.

Breder bij biljetten en inmiddels uit de hand
te koop. Inlichtingen geven de Heer Wm.
VAN DRIMMELLEN te Brielle en de Notaris.

- verzorging van drieëntwintig jongens en meisjes belast.
- Ds. C.H. Ris Lambers, predikant te Oostvoorne, promoveert tot doctor in de godgeleerdheid op het proefschrift 'De kerkherforming op de Veluwe (1523-1578)'.
- 10 Te Hellevoetsluis wordt de eerste steen gelegd van de nieuwe Rooms-Katholieke kerk St. Antonius van Padua door deken H.L. Sporman.
- 17 Blikseminslag in de molen te Heenvliet, slechts de vangstok en lijn blijken beschadigd.
- 18 Door de gemeenteraad van Oostvoorne is met algemene stemmen, juffrouw Bijlaard uit Rockanje benoemd, als onderwijzeres aan de openbare school.
- 25 In Zwartewaal zijn binnengekomen de schepen 'Suzanna Maria Catharina' met zeventig ton zoute vis en de 'Watergeus' met negentig ton zoute vis.
- 26 De sterfdag van Angelus Merula wordt herdacht; er is een rijtoer voor de kinderen, de vader en moeder en de naaijuffrouw van het Merulaweeshuis.
Aanbesteding van de vergroting van het Geuzengesticht na een collecte die f3577,155 opbracht.
- 28 De gemeenteraadsvergadering van Brielle kon door de onvoldoende opkomst van de

82

leden van de raad niet doorgaan en is tot nader order uitgesteld, slechts vier van de elf leden waren present.

29 De heer J.W. Hein jr. is benoemd tot burgemeester van Rockanje.

augustus

5 De heer V.V.R.C.R. baron van Heemskerk is benoemd tot burgemeester van Brielle.

6 De Commissaris van de Koning bezoekt Zwartewaal.

10 Ds. J.C. van Slee houdt in de Catharijnekkerk zijn afscheidsrede; hij vertrekt naar Deventer.

12 Een Briellenaar wordt veroordeeld door de arrondissementsrechtbank te Rotterdam tot betaling van een boete van f10,-, wegens het niet betalen van de hondenbelasting had men een soldaat bij hem ingekwartierd, deze weigerde hij voedsel en een slaappleaats te geven.

20 De laatste bedevaart van het jaar, gedurende de zomer zijn er 12.680 pelgrims geweest.

Muzikale taptoe te Hellevoetsluis.

Brand te Rozenburg aan de Graspolderse-dijk, twee woonhuizen werden verwoest, een huis bleek zeer ernstig beschadigd.

23 Het gemeentebestuur van Oostvoorne onderneemt stappen om een telefonische verbin-

ding te krijgen met het telegraafkantoor in Den Briel.

september

- 1 De verjaardag van prinses Wilhelmina wordt op deze maandag uitgebreid gevierd te Hellevoetsluis, Brielle en Zwartewaal.
- 4 De oudste inwoner van Brielle, vijfennegentig jaar, krijgt van prinses Wilhelmina f25,- na het zenden van een felicitatiewens, waarin hij zijn sociale omstandigheden vermeldde.
- 6 De heer Borstlap, fotograaf te Brielle, verkoopt foto's van interessante punten te Rockanje en Oostvoorne.
- 7 De muziekvereniging Libertatis Primitiae, maakt onder leiding van de heer Merts een plezierreisje met de stoomboot Voorne en Putten naar Rotterdam.
- 10 Het verzoek van de H. B. S. om de driejarige cursus te veranderen in een vijfjarige cursus is afgewezen.
- 13 Mr. P. van Andel is overleden, hij was notaris en president van het Merulaweeshuis te Brielle.
- 15 In de nacht van veertien op vijftien september werden in een palingfuij, in één van de vesten van Hellevoetsluis, twee kabeljauwen gevangen.

84

- 18 Tijdens de in Zierikzee gehouden tentoonstelling van zaaigranen, werden vier eerste en vier tweede prijzen behaald door de heer Jb. van den Blink Az. uit Brielle, voor geïmporteerde zaaigranen uit Engeland.
- 27 Het leesseizoen van de bibliotheek van de Nederlandse Protestanten Bond vangt weer aan, de prijs voor het lezen van een boek gedurende een hele week bedraagt f0,01 voor de leden en f0,03 voor de niet-leden.

oktober

- 2 W. Bijlaard, onderwijzer aan de Openbare Lagere School te Vierpolders, vertrekt naar Nieuwenhoorn, als zijn opvolger komt Joh. van der Meer uit Heenvliet.
- 3 Enige ingezetenen van Rozenburg willen actie ondernemen om voor de komende winter een stoombootverbinding met Maassluis te krijgen.
- 7 Ds. P.A. Klap beroepen als predikant te Vierpolders.
- 14 In de Scheur is de kabel gelegd tot verbinding van Rozenburg met het telegraafkantoor te Maassluis.
- 16 De heer J.W. Hein sr. uit Brielle is op Voorne-Putten gekozen tot lid van de Provinciale Staten.
- 18 Eerste bijeenkomst van de Vereniging voor

Volksvoordrachten te Brielle in het hotel van de heer Van Reenen.

- 19 Ds. Colenbrander te Naaldwijk maakt bekend dat hij het beroep van de Nederlandse Hervormde kerk te Brielle heeft aangenomen.
- 22 De vereniging 'Arbeid Adelt' te Heenvliet opgericht.
- 23 De schouw van de vloedplanken vindt plaats te Brielle.
- 29 De heer C.M. Loeff, notaris te Zuidland, is gekozen als tweede lid voor de Provinciale Staten.
- 31 De heer H.Ph. de Kanter, kantonrechter te Brielle, vertrekt naar Haarlem, er wordt afscheid genomen in het hotel Van Reenen te Brielle.

november

- 1 H.H.J. van der Meer is tot onderwijzer van de Openbare Lagere School te Vierpolders benoemd.
- 5 De predikant van Oostvoorne komt voortaan naar de Tinte om godsdienstonderwijs te geven, enige ingezetenen hebben toegezegd, hem te halen en te brengen.
- 8 De burgemeester schenkt een gratificatie aan politieagent J. de Rave, wegens het redden van een drenkeling.

86

- 10 Najaars- of varkensmarkt te Brielle, op de Markt is een draaimolen geplaatst, op de kade staan twee poffertjeskramen.
De gemeenteraad van Brielle besluit dat op de trap aan het Maarland bij de stoomboot weer een leuning gemaakt moet worden, omdat er al iemand in het water is gevallen.
- 14 C.F. Westerman, proponent te Amsterdam, is beroepen tot predikant bij de Lutherse gemeenten te Brielle en Hellevoetsluis.
- 15 De huisarts J. de Snoo te Brielle bericht, dat de geruchten als zou hij zijn praktijk neerleggen niet juist zijn.
In de gemeenteraad van Rozenburg wordt meegedeeld dat binnen een week een telefoonkantoor in Rozenburg zal worden geopend.
- 20 De kerktoren van Rockanje heeft een nieuw uurwerk.
De sloot naast de pastorie van Rockanje is gedempt.
- 23 Koning Willem III overleden; Koningin Emma wordt regentes, de Brielse winkels hebben rouwetalages, de gemeenteraad stuurt een uitgebreid rouwtelegram, evenals die van Hellevoetsluis en Rozenburg.

december

- 6 Ter gelegenheid van het St. Nicolaasfeest is

- door de diakenen van de Hervormde Kerk een extra uitdeling geweest van brood en spek aan de armen, ze waren hiertoe in staat gesteld door een weldoener uit Brielle.
- 10 De vereniging Excelsior te Zuidland speelt het toneelstuk 'Weg met de emancipatie of Zonder vrouwen is het geen leven'.
- 13 De postboot uit Rotterdam kan niet meer aanleggen in Rozenburg, Nieuwesluis en Brielle vanwege de zware ijsgang; overdag varieert de temperatuur tussen de -18 en -15 C°; op de Vest zijn schaatswedstrijden.
- 13/
20 Brielle is door de vorst een week lang geïsoleerd; er is geen verkeer meer tussen de eilanden en het vaste land, het Voornse kanaal is geheel dichtgevroren.
- 19 IJclub 'Nooit gedacht' te Rozenburg organiseert een schaatswedstrijd.
- 25 De kinderen van het Merulaweeshuis brengen in de Catharijnekerk te Brielle een kerstcantate ten gehore.
- De bewoners van het Gesticht van Liefdadigheid te Hellevoetsluis krijgen vandaag een speciale maaltijd aangeboden door een vriend der armen.

C. N. W. M. Glaudemans, K. Wierink, M. S. Zoetemeijer

KRONIEK 1940

Een kort overzicht van de gebeurtenissen op Voorne en Rozenburg in het eerste oorlogsjaar. De met een * genoemde gegevens staan genoteerd in de agenda van burgemeester J. A. Collette van Brielle.

De heren A. H. C. van den Heuvel en J. Bergwerf leverden aanvullende gegevens over respectievelijk Hellevoetsluis en over Rozenburg.

januari

- 1 Joh. van der Voorde, koster van de Nederlandse Hervormde kerk te Brielle, is veertig jaar in functie.
- 3 *Het personeel van de gemeentesecretarie krijgt ijsvrij.
- 6 *Zangvereniging 'Morgenrood' geeft een uitvoering.
- 8 *Mej. J. P. Veenbos in het Catharinagasthuis is vijfennegentig jaar geworden.
- 11 IJsmaskerade op de Molenvest te Brielle is een groot succes.
*Personeel van de gemeentesecretarie krijgt voor de tweede maal dit jaar ijsvrij.
- 12 De Brielse afdeling van de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen schenkt wollen

*Installatie van burgemeester J.A. Collette,
als burgemeester van Brielle (18 juni 1937);
uit zijn agenda zijn in deze kroniek over 1940
de gegevens verwerkt*

90

kleding aan de luchtbeschermingsdienst.

16 Op verzoek van prinses Juliana en prins Bernhard wordt de verjaardag van prinses Beatrix niet gevierd in verband met 'de tijdsomstandigheden'.

Wegens de strenge winter worden te Brielle warme maaltijden verstrekt door een comité van ingezetenen; de maaltijden zijn bereid door mej. Jansen, directrice van de meisjesvakschool.

19 De burgemeester van Brielle heeft een bedrag van f25,- ontvangen, bijeengebracht door leerlingen van de H. B. S., ten bate van het Finse Rode Kruis.

In Hellevoetsluis kunnen peulvruchten slechts met een distributiekaart worden verkregen.

22 *De collecte van de Gereformeerde Naaivereniging is uitgesteld vanwege de kou.

25 De burgemeester van Brielle heeft een vuurpot op de Markt laten plaatsen, voor hen die in de barre kou voor hun beroep op straat moeten zijn.

26 Feestavond in gebouw Dedert te Brielle, ter ere van het vijftigjarig jubileum van Libertatis Primitiae.

29 Nieuwjaarsrede van burgemeester Collette in de Brielse gemeenteraad waarin hij er onder meer op aandringt beschermende maatregelen te nemen tegen luchtaanvallen.

- *De directie van de Gasfabriek stelt voor de prijs van de cokes en het gruis te verhogen met f0,05; toestemming wordt verleend, mits de vorst aanhoudt.
- 31 In Hellevoetsluis wordt een collecte gehouden voor het Nederlandse Rode Kruis.
*Overleg tussen de burgemeester en ir. Van Teijen, president van de kerkeraad van de Nederlandse Hervormde kerk over de bescherming van kerk en toren tegen lucht-aanvallen.

februari

- 2 De kinderen van de Openbare Lagere School in Tinte voeren met veel succes de operette 'Koning Ramenasje' op.
Onder het vee in Nieuw-Helvoet en Hellevoetsluis is een miltvuurepidemie uitgebroken.
- 5 *Collecte van de Gereformeerde Naaivereniging.
- 6 Het huisvuil in Brielle kan niet worden opgehaald, omdat de wagen gebruikt wordt voor sneeuw-ruimen.
- 8 *Burgemeester Collette krijgt geen subsidie van de regering in Den Haag om werklozen tegen betaling in te zetten als sneeuw-ruimers, 53 werklozen melden zich vrijwillig aan en gaan aan de slag; alle werklozen

92

krijgen van gemeentewege een sigaar.

*Agent De Waal wordt gestraft met intrekking van drie vrije dagen, wegens roken op straat.

9 Lezing door J.P. Strijbos te Brielle over Spitsbergen.

Avondlezing in hotel De Nymph te Brielle over de landverdediging van de Maasmond, burgemeester Collette opent de avond en sluit deze af met het zingen van het Wilhelmus.

15 *De heer J. Meys is benoemd tot directeur van de Nieuwe Brielsche Courant.

16 De burgemeester van Hellevoetsluis maakt bekend dat het sein 'luchtalarm geëindigd' in plaats van het luiden der kerkklokken voortaan zal geschieden met een de sirene.

*Overleg tussen burgemeester Collette en luitenant Vrijling, van het groepsstafkwartier Abbenbroek, over het onderbrengen van evacués in Brielle en Oostvoorne.

17 De vereniging 'Zang Veredelt' houdt haar tweede winteruitvoering in Buitenlust te Oostvoorne.

21 *Burgemeester Collette overlegt in Den Haag met de chef van het Kabinet van de Koningin om aan Libertatis Primitiae het predikaat koninklijk te verlenen.

23 *Vergadering van de N.S.B., volgens burgemeester Collette was de bijeenkomst 'van

- geen betekenis'.
- 24 Uitvoering in de zaal van C. Dedert door het Brielsch Mannenkoor en het Brielsch Dubbel Mannenkwartet.
- 26 Herdenkingsavond ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de vereniging Het Groene Kruis, afdeling Oostvoorne Tinte.
- 27 *Overleg tussen de burgemeesters van Voorne en Putten, de burgemeester van Veenendaal en officieren van het groepsstafkwartier over het evacueren van de burgerbevolking.

maart

- 4/6 *Collecte door de naaikrans van de Nederlandse Hervormde kerk.
- 4/9 Rode-Kruis-collecte in Rozenburg ten behoeve van de verpleging van zieke en gewonde militairen.
- 5 Toneelvereniging 'Comoedia' te Hellevoetsluis geeft een opvoering van het stuk 'De dorpsdokter' van J. Fabricius.
- 7/9 Bazar van de Nederlandse Protestanten Bond, afdeling Brielle, in hotel De Nymph, tentoongesteld worden schilderijen van Rembrandt, Frans Hals, Israëls en Maris.
- 8 De toneelvereniging geeft een uitvoering in Zwartewaal ten bate van de tbc-bestrijding. Burgemeester A. P. van den Blink van Vier-

94

polders viert zijn 25-jarig ambtsjubileum; ter gelegenheid van dit feit besluit de gemeenteraad de raadzaal op te knappen.

9 Met de opbrengst van de collecte van de vereniging 'de macht van het kleine' kunnen de schepen- en regeringsbanken in de Catharijnekkerk worden gerestaureerd.

11 *Prins Bernhard bezoekt Oostvoorne, Rockanje en Hellevoetsluis.

13 Brielle neemt afscheid van pastoor De Roos.

15 Ten gevolge van de mobilisatie wordt het Rozenburgs mannenkoor opgeheven.

*Installatie van pastoor Heijnink in Brielle.

16 Brinio houdt de jaarlijkse uitvoering te Brielle.

22 De toren van de Catharijnekkerk wordt weer opengesteld voor het publiek.

april

1 Om een bijdrage te geven in de financiering van een kwekeling bij het openbaar onderwijs, besluiten de raadsleden van Zwartewaal het presentiegeld van de raadsleden te laten vervallen.

*Geen uitgebreide feestelijkheden vanwege de oorlogsdreiging, er is 's morgens een defilé en een militaire parade, om 18.00 uur een kranslegging bij het 1-april monument, om 20.00 uur een feestavond van Libertatis

Primitiae.

- 3 Het jeugdkoor 'Zanglust' te Hellevoetsluis geeft een zanguitvoering in de Casinozaal te Hellevoetsluis.
- 9 *De verloven van alle militairen worden ingetrokken.
- 12 Aan de veehouders op Voorne en Putten en Rozenburg wordt meegedeeld, dat bij evacuatie van rundvee uit andere gebieden, zij verplicht zijn vee van elders in hun stallen op te nemen.
- 18 *Van gemeentewege worden maatregelen genomen tegen brandgevaar in de toren van de Catharijnekerk.
- 19 *Staat van beleg in Nederland afgekondigd.
- 20 *In bastion IX wordt een burgemeesterskamer ingericht, de luchtafweerdienst vestigt op het bastion een uitkijkdienst.
- 23 De Rozenburgse kustbatterijen VII en VIII worden officieel ingeschakeld in de wacht-dienst van de kustartillerie, hiermee beschikt de Positie Hoek van Holland over haar complete vuurkracht.
In hotel De Man te Oostvoorne is een feest-avond van de VARA voor de afdelingen Oostvoorne en Rockanje.
- 26 De Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen, afdeling Brielle gaat op excursie naar Calvé te Delft.
- 30 *Libertatis Primitiae treedt op in de stad.

Leden van de Brielse burgerwacht op bastion IX in 1940

mei

- 4 De burgemeester van Hellevoetsluis is met de plaatselijke militaire commandant overeengekomen dat 300 burgers een schuilplaats kunnen krijgen in kazerne 'Haerlem' te Hellevoetsluis.
- 7 In Rozenburg heerst de hoogste staat van paraatheid, alle stellingen zijn bezet. Vergadering van de Badhuisvereniging Brielle; de burgerij toont weinig belangstelling voor het openbare badhuis.
- 8 *Buitengewone controle van de sirenes in Brielle.
- 10 De kustartillerie en de marinekazerne te Hellevoetsluis melden in de vroege ochtend geheel gereed te zijn; er wordt extra wapens en munitie uitgedeeld.
Een Nederlands vliegtuig van het type Douglas Nortrop maakt om 5.25 uur op Rozenburg een noodlanding.
Om 10.45 uur wordt een Fokkerwatervliegtuig van het type T-8W getroffen door Duitse jagers en komt neer in de Waterweg nabij de Rozenburgse Noordbankpolder.
Een Rozenburgse patrouille van 18 man, raakt bij de leefgemeenschap 'De vluchtheuvel' in een vuurgevecht met Duitsers, die krijgsgevangen worden gemaakt en afgevoerd worden naar Hoek van Holland, hier-

bij komen 2 Nederlanders om het leven. Het Duitse vliegtuig van het type Heinkel III P2 dat boven Rockanje is neergeschoten, - maakt een noodlanding op een weiland op de grens tussen Rockanje en Hellevoetsluis; de bemanning wordt door Nederlandse militairen naar Hellevoetsluis overgebracht en daar ingesloten.

Om ca. 12.00 uur landt een tweede Duits vliegtuig op Rozenburg; Hollandse militairen slagen er met behulp van de Rozenburgse burgerwacht in ook deze Duitsers krijgsgevangen te maken.

In Blankenburg en in de Buitenpolder op Rozenburg vallen 's middags bommen.

*Oorlog uitgebroken.

11 *Ongeveer honderd geëvacueerden uit Veenendaal zijn aangekomen in Brielle.

12 Een Engels vliegtuig van het type Blenheim wordt neergeschoten en komt neer op een stuk land bij de Kloosterweg.

14 Veel Briellenaren zien vanaf de oostelijke wallen hoe boven Rotterdam witte wolken zich opstapelen, later verneemt men dat Rotterdam is gebombardeerd.

Nadat de militairen te Hellevoetsluis de wapens hebben neergelegd, maken zij zich op voor een troepenconcentratie in boerderijen te Oudendoorn.

*De geëvacueerden vertrekken naar

Rockanje.

- 15 Kapitein B. Salomons had meegedeeld met zijn motorschip 'Zeester' van Hellevoetsluis naar Middelharnis te willen varen, hij blijkt op deze dag evenwel richting Noordzee te zijn vertrokken.
- 17 *Duitse bezetting van Den Briel door circa 40 man onder commando van Ober-Leutnant H. Hahn.
- 18 *De oorspronkelijke bezetting vertrekt, een nieuwe bezetting onder leiding van Hauptmann Kunz van circa 200 man met circa 100 paarden arriveert.
- 20 *De Commissaris van de Koningin verzoekt tot nader order geen raadsvergaderingen te beleggen.
- 21 Gedurende een week is te Nieuw-Helvoet een inzameling van bedden, beddegoed en kleding ten behoeve van de inwoners van Rotterdam.
*Twee Rijnschepen met benzine in de Brielse Maas bij Rozenburg vormen een gevaar voor de omgeving.
- 22 *Bezetting onder leiding van Hauptmann Kunz vertrekt.
- 23 *Overleg tussen de burgemeesters van Brielle en Rozenburg over de benzineschepen bij Rozenburg.
*Bij Rozenburg zijn tankschepen gesignaleerd.

100

- 24 De burgemeester roept ieder op die vuurwapens heeft, om deze in te leveren, tevens maakt hij in opdracht van de Duitse commandant bekend, dat het voortaan verboden is te fietsen zonder vergunning, bij aantoonbare noodzakelijkheid wordt een fiets-vergunning verleend.
Alle vluchtelingen te Brielle moeten zich melden op de gemeentesecretarie.
*Café's moeten om 22.00 uur sluiten.
- 25 De eerste Duitsers arriveren als bezetter op Rozenburg, er wordt direct begonnen met het opstellen van Flieger Abwehr Kanonen (Flak).
- 26 *De burgemeesters van Voorne overleggen over opname van Rotterdamse vluchtelingen.
- 27 De burgemeesters van Voorne sturen een telegram aan de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken voor de voorbereiding van een plan voor evacuatie van de bevolking van het eiland.
*Burgemeester Collette houdt voor de eerste maal sedert het uitbreken van de oorlog weer normaal spreekuur.
- 28 Beperking van verkoop van koffie en thee. Verzoek van burgemeester Collette aan de inwoners van Brielle om Rotterdammers onderdak te verlenen, die dakloos zijn geworden door het bombardement.
In Nieuw-Helvoet worden inzamelingen

- gehouden voor het ankopen van koeien voor een boer wiens vee door vliegtuigbommen zijn gedood.
- 29 Het inbeslaggenomen archief van de kringleider van de NSB in Hellevoetsluis wordt door de burgemeester van Hellevoetsluis overgedragen voor teruggave aan de eigenaar.
- 30 Architectenbureau Granpré Molière laat het gemeentebestuur van Hellevoetsluis weten, dat bij het bombardement van Rotterdam haar bureau verloren is gegaan, inclusief het uitbreidingsplan van Hellevoetsluis.
- 31 *Eenenvijftig geëvacueerden uit Rotterdam komen aan in Brielle.

juni

- 2 Op het Stort achter de Kroondijk te Rozenburg spoelt het lichaam aan van de Engelse piloot Percival John Rowan.
- 6 De christelijke knapenvereniging 'Samuël' te Hellevoetsluis brengt f250,- bijeen, als bijdrage in de kosten van verpleging van een lid van die vereniging.
- 7 *De benzineschepen, die Rozenburg in gevaar brachten, vertrekken.
- 14 Het Kruiningergors te Oostvoorne is in gebruik genomen als vluchtelingenkamp. De voorbereiders van het Duitse streekgezag

102

- vestigen zich met 27 man in Oostvoorne.
- 15 Bij Paal 7 te Rockanje spoelt het lichaam aan van de Engelse piloot T. F. S. Clark.
- 16 Wit-Rood-Wit te Brielle speelt op haar eigen terrein een vriendschappelijke wedstrijd tegen Rockanje.
- 18 *Op last van de Duitse bezetter zijn de torenwacht en de stadhuiswacht opgeheven.
- 23 In hotel De Man te Oostvoorne wordt een filmavond gehouden voor ca. 600 Duitse soldaten.
*Collecte voor de KRO op het terrein van de Rooms Katholieke kerk te Brielle.
- 24 *Op last van de Duitse bezetter zijn de toren- en stadhuiswacht weer ingesteld.
- 28 Nabij de Schapengorsedijk te Rockanje heeft een vermoedelijk Engelse bommenwerper bij een overhaaste vlucht voor het afweerschut, een viertal bommen afgeworpen.
Zeven mijnen die te Oostvoorne op het strand zijn aangespoeld, zijn tot ontploffing gebracht.
- 29 *Vier N.S.B.-ers colporteerden in uniform in Brielle met Volk en Vaderland.

juli

- 1 Tijdens een luchtgevecht boven Rozenburg tussen Duitse en Engelse vliegtuigen raken twee Rozenburgse meisjes gewond.

- In de nacht van 1 op 2 juli stort een Engels vliegtuig van het type Fairey Swordfish neer in de polder Zuid-Blankenburg, de bemanningsleden komen om het leven.
- 2 In de nacht van 2 op 3 juli zijn een zestal bommen uitgeworpen die naast het huis en de schuren aan de Stationsweg en de Voorweg te Oostvoorne terecht kwamen.
- 4 Bij Zwartewaal spoelt het lijk aan van de Engelse vlieger Worthington Wilmer.
- 9 Een Engelse bommenwerper laat negen bommen en twintig brandbommen boven Rozenburg vallen, er worden geen persoonlijke ongelukken gemeld.
- 10 Het gemeentebestuur van Hellevoetsluis meldt aan diverse organen in Den Haag dat het gemeentebestuur hoge kosten heeft moeten maken, ten behoeve van de vestiging van de Deutsche Kriegsmarine en de Grenz- und Zollpolizei in Hellevoetsluis.
- 16 Het aantal lesuren op de H. B. S. te Brielle zal worden teruggebracht tot dertig per klas en per week.
- 17 *Op de Zuurlandsedijk zijn ballonnen met Franse pamfletten gevonden.
- 19 De Platzmajor van Voorne en Goeree te Oostvoorne verbiedt het dragen van uniformen van politieke partijen.
Notaris L. P. van den Blink te Brielle is op drieëntachtigjarige leeftijd overleden.

104

*De Duitse bezetter deelt mee dat Joodse personen geen lid mogen zijn van de Brielse luchtbeschermingsdienst.

augustus

- 5 *In de Voorstraat vestigt zich de Deutsche Grenzaufsichtsdienst.
- 7 Het is verboden het strand van Voorne te betreden na zonsondergang.
*Mevrouw Philipse-van Buren wordt vijfennegentig jaar, de gemeentesecretaris brengt haar namens de gemeente een bezoek.
- 11 Twee Rockanjenaars zijn naar Duitsland gevoerd, ze hadden gejut en daarbij een stuk van een paravaan buitgemaakt.
- 16 Op het strand te Rockanje spoelen de lijken van de militairen Marcel Knockaert en E. W. C. Harris aan.
De eerste (en tevens enige) bedevaart vanuit Rotterdam bezoekt de bedevaartplaats Brielle. De overige bedevaarten zijn afgelast, wegens het verbod in groepen te reizen.
- 17 Rond Vierpolders zijn bommen gevallen.
*’s Middags arriveert de nieuwe Duitse bezetting van circa vierhonderdvijftig man. De soldaten worden ondergebracht in de Vakschool voor Meisjes, de ambachtsschool, de landbouwschool en de Sloepenloods. De magazijnen van de Torpedisten op de Lijn-

- baan worden ingericht als paardestallen.
- 21 *Begravenis in Brielle van een Frans militair uit Marokko, die bij de havenmond is aangespoeld.
- 22 *Het personeel van de schelpenzuiger 'Marie' heeft mijnen gesignaleerd in de monding van de Brielse Maas, zowel aan de strandzijde bij Oostvoorne, als aan de kant van Rozenburg.
- 25 In de nacht van 25 op 26 augustus kwam een granaat van het afweergeschut terecht op de Kulkweg te Nieuw-Helvoet.
- 31 Op Rozenburg wordt een vliegtuig van het type Fairey Swordfish neergeschoten, een bemanningslid komt om het leven, het andere wordt nabij de Hartel door de Duitsers gevangen genomen.

september

- 2 Vreemdelingen moeten Rozenburg verlaten, Rozenburgers moeten een legitimatiebewijs dragen.
- 3 *Vanaf heden is een verbod ingesteld op het verblijf van vreemdelingen aan de kust, vanaf Hoek van Holland tot aan de Belgische grens. Heel Voorne is in het verbod begrepen.
- 4 *Het gebouw en de bescheiden van de Brielse vrijmetselaarsloge l'Aurore worden door

106

- de Rotterdamse Sicherheitspolizei in beslag genomen.
- 7 P. Luyendijk is gedurende vijftwintig jaar onafgebroken lid van de gemeenteraad van Vierpolders.
A. J. van Buuren neemt ontslag als gemeentesecretaris van Nieuw-Helvoet.
- 8 Vanwege de droogte wordt in Hellevoetsluis de waterleiding afgesloten van 8 uur 's avonds tot 7 uur 's morgens.
- 16 Op het strand te Rockanje spoelt het lijk van de Engelse militair Alfred Wood aan.
- 20 Bommen op Hellevoetsluis bij de Struytse Zeedijk.
- 22 *Duitse bezetting vertrekt naar Rotterdam, nieuwe bezettingstroepen arriveren nog dezelfde dag.
- 24 Burgemeester en wethouders van Brielle hebben besloten om de kaden in de buurt van bruggen en bij dwarsstraten af te laten zetten met leuning en touwen, opdat er geen mensen na het invallen van de duisternis in het water geraken.
- 25 Met het oog op de beperking van de benzinetoewijzingen haalt de gemeentereiniging van Brielle niet meer dagelijks het huisvuil op, maar slechts drie maal per week.
- 27 De Rotterdamse patiënten, die onderdak hadden gevonden in het Geuzengesticht te Brielle, zijn weer vertrokken.

- 29 Op het strand te Rockanje spoelt het lijk van de Franse militair Antoine Rafoil aan.
Bij de Nederlandse Hervormde kerk te Oudenhoorn wordt een gedenkteken onthuld ter herinnering aan Bastiaan de Zeeuw die op 21 mei bij Duinkerken sneuvelde.
- 30 *Burgemeester Collette geeft een rondleiding aan Duitse officieren in de Catharijnekerk.

oktober

- 1 In de nacht van 1 op 2 oktober worden in de buurt van het luchtdoelgeschut bij Berkhout op Rozenburg 7 bommen neergeworpen, één komt op een huis terecht, de overige op open terrein.
- 8 De gemeenteraad van Hellevoetsluis besluit het gymnastieklokaal van de scholen te verhuren aan de N.S.B. als turnzaal voor f3,- per week.
*De jaarlijkse vloedplankenschouw vindt plaats, alle bewoners moeten hun vloedplanken voor hun woningen plaatsen.
- 11 In verband met de beperkte hoeveelheid voorradige benzine wordt bij wijze van proefneming gedurende twee weken het huisvuil in Brielle met paard en wagen opgehaald. Distributiekaarten voor brandstof kunnen bij de gemeentesecretarie worden afgehaald. Uitleiding van winterjassen op het

108

stadhuis van Brielle.

- 12 De rekening van het Trompmuseum sluit met een batig saldo van f284,-.
- 15 Publikatie van een lijst met aardappelsoorten die niet meer op de Brielse groenten- en fruitveiling verhandeld mogen worden.
*Een Duits officier houdt voor geïnteresseerden een lezing over de geschiedenis van Den Briel.
- 25 De stichting Muziekonderwijs te Leiden organiseert te Oostvoorne een cursus algemeen muziekonderwijs.
De leesbibliotheek der Nederlandse Protestanten Bond te Brielle wordt opnieuw opgesteld.
- 27 Het houden van pluimvee is niet meer vrij, als particulier mag je maximaal tien hennen houden.
- 29 Er wordt afscheid genomen van ds. H. J. de Kievit van de Nederlandse Protestanten Bond te Brielle.
Burgemeester en wethouders van Hellevoetsluis delen aan de Inspecteur van de Volksgezondheid mee, dat door de droogte en het overvloedig watergebruik door de 700 militairen van de Duitse bezettingsmacht, reeds gedurende meer dan zes weken tussen 20.00 uur en 07.00 uur, geen water kan worden geleverd.

november

- 4 *Op last van de Duitse autoriteiten verwij-
dert burgemeester Collette het portret van
prinses Juliana en prins Bernhard uit zijn
werkkamer.
- 5 De Platzcommandant te Oostvoorne bepaalt,
dat het verbod om zich na 22.00 uur op
straat te bevinden gehandhaafd blijft voor
Oostvoorne en Rockanje.
*P. C. Louwerens, plaatsvervangend kapitein
van de schelpenzuiger 'Marie', wordt voor
de Platzcommandant geleid, in verband met
het kapot varen of zuigen van een telefoon-
kabel in de Maasmond.
- 6 *In de stad worden op de hoeken van de
straten verduisteringslampen aangebracht.
- 7 *Burgemeester Collette overlegt met leden
van de vrijmetselarij, over de liquidatie van
de Brielse loge.
- 8 Ontsporing van een goederenwagon van de
R.T.M. ter hoogte van de Prinsestee, het
verkeer van en naar Oostvoorne moet tijde-
lijk met bussen onderhouden worden.
De gemeenteraad van Hellevoetsluis besluit
het gymnastieklokaal van de scholen te ver-
huren aan de N. S. B. voor f3,- per week
- 9 *De bom, die iets ten oosten van het Molen-
haventje is neergekomen, veroorzaakt geen
schade.

110

- 15 De vrijwillige torenwacht van de luchtbeschermingsdienst te Brielle wordt afgeschaft; het wordt nu een betaalde functie voor werkloze kostwinners.
De verduisteringslampen in de straatlantaarns te Brielle worden door de Duitse commandant afgekeurd.
De gemeenteveldwachter van Abbenbroek wordt telefonisch aangesloten en is dag en nacht te bereiken onder nummer vijftien.
- 18 *De Sicherheitsdienst neemt boeken mee uit de vrijmetselaarsloge l'Aurore.
- 19 Tijdens de vergadering van het Groene Kruis, afdeling Brielle wordt besloten een bureau voor zuigelingenverzorging op te richten.
- 26 In Oostvoorne vestigt zich 'de Plakcentrale' als nieuwe onderneming, winkeliers kunnen hier terecht voor assistentie bij de vele beslommeringen die de distributie met zich mee brengt.
- 27 *Vergadering van het Winterhulpcomité op het stadhuis.
- 29 Eerste winterhulpcollecte op Voorne.

december

- 2 *Voorne burgemeesters vergaderen in Rotterdam met de gevolmachtigde rijkscommissaris van Zuid-Holland, over de tewerkstelling van arbeiders in Duitsland.

- 5 In het Spui worden tweehonderd grote
snoekbaarzen gevangen, ze moeten recht-
streeks naar Rotterdam worden gebracht.
- 6 Vordering van paarden door de Duitsers.
Schillenboeren in Oostvoorne mogen nog
slechts voedselresten inzamelen, als ze in het
bezit zijn van een vergunning.
Zeer hoog water in Brielle, in de Visstraat
staat het water meer dan een halve meter
hoog tegen de vloedplank.
*Door het hoge water dreigt de muur van de
kalkfabriek in te storten.
- 7 In Rozenburg vond een ongeluk plaats bij
het verslepen van een mijn die door de storm
was aangespoeld. M. Sala, plaatsvervangend
hoofd van de luchtbeschermingsdienst, komt
om het leven en veldwachter R. Hardebol
raakt ernstig gewond.
- 8 In café De Hoepel te Heenvliet treedt de
band 'De. Pe. Jo. Al.' op.
- 11 *Stadsbeiaardier J. de Klerk wordt begraven.
Op last van het gemeentebestuur wordt het
carillon stilgezet. Tijdens de begrafenis
bespeelt de Rotterdamse beiaardier Timmer-
mans het carillon.
- 14 *In Rozenburg spoelt het lijk aan van een
Duitse militair.
- 22 Opvoering van het kerstspel 'De menscheid
roept' door de Christelijke Jongelingenbond
in de kerk van Oostvoorne.

112

- 24 Bij uitzondering mag men vandaag tot 1.00 uur op straat zijn.
- 25 Een witte kerst, ijs in de Vest.
*s Avonds een toneelopvoering van de Nederlandse Protestanten Bond.
- 31 Ter gelegenheid van oudejaarsavond mag men tot 1.00 uur op straat; alleen in Abbenbroek wordt geen toestemming verleend.